

Informella sittplatser i det offentliga stadsrummet

Applicerat på Gråbrödersplatsen, en ny plats i Lund

Therese Persson
Examensarbete inom landskapsarkitektprogrammet 30 HP
Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten, SLU

Fakulteten för landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap, SLU Alnarp 2009

Informella sittplatser i det offentliga stadsrummet

Applicerat på Gråbrödersplatsen, en ny plats i Lund

Therese Persson

Handledare: Mats Lieberg, område landskapsarkitektur, SLU Alnarp

Examinator: Maria Kylin, område landskapsarkitektur, SLU Alnarp

Examensarbete inom landskapsarkitektprogrammet 30 HP (Kurskod: EX0375)

Huvudområde: Landskapsarkitektur, avancerad nivå E

Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten, SLU

Fakulteten för landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap

Sveriges lantbruksuniversitet SLU Alnarp, 2009

Nyckelord: Sittplatser, informella sittplatser, sekundära sittplatser,
offentlighet, stadsrum, centrum, social, urban sociologi, platsidentitet, Lund

Förord

Jag har under några år *jobbat extra* i två olika butiker på Lilla Fiskaregatan i Lund och träffat kunder som ventilerat sin rädsla för att köpcentrumet Nova som ligger väster om staden, ska konkurrera ut citybutikerna. Jag har med både kunder och affärsinnehavare diskuterat stadskärnans mindre butikers öppettider i förhållande till köpcentrumet, vilket har berört personalbehov och ekonomiska resurser. Kanske har det, i kombination med mitt intresse för människors beteende, bidragit till mitt intresse för stadskärnans folkliv och vitalitet.

Sittplatser har alltid legat mig varmt om hjärtat. Kanske beror det på lata ben. Eller beror det på att det är så avkopplande att sitta och betrakta vad som händer runt om, och att låta sinnena stimuleras.

Trevlig läsning!

Therese Persson
Maj 2009, Lund

Jag vill tacka:

Mats Lieberg som har varit min handledare och på ett smidigt och tålmodigt sätt styrt mitt arbete och arbetets disposition i rätt riktning.

Jitka Svensson som granskat mina planer och snitt och gett mycket goda kommentarer till ändringar.

Emma Jonasson, Susanna Sonesson, Lisa Östman och Monika Gora för att de ställde upp på intervjuer som var mycket givande och intressanta.

Mattias Nordström som ställt upp med sina tankar om sitt arbete med projektet på Östra Ågatan i Uppsala, och gett mig tillgång till en illustrationsplan över området.

Shoub Naji, Lantmäteriet, Stadsbyggnadskontoret i Lund, som har gett mig tillgång till kartmaterial över Lund - Jan Ove Berg, Arkiv Syd, Lunds stadsarkiv, som letade upp lämpliga böcker om historia i kvarteren runt Gråbrödersgatan.

Karin Borén, Henrik Levinsson och Elin Werner – som gjort dagarna med pluggande på UB i Lund mycket roligare.

Tack till Peter Magnusson för att du är en så tålig och stöttande sambo - och tack min familj och alla vänner som har funnits runt om mig under denna hektiska period.

Innehållsförteckning

Förord	5		
1. Inledning	9	3. Fältstudier	22
Bakgrund	9	Intervjuer med experter	23
Syfte och målformulering	10	Platsstudier - del 1	30
Metodbeskrivning	11	Platsstudier - del 2	42
2. Litteraturstudie	14	Resultat av brukarintervjuer	52
Perception	15	4. Förslag	54
Platsens klimat	15	Lunds centrums utveckling idag	55
Att uppehålla sig i staden	16	Historia - Stora Gråbrödersgatan	59
Triangulation	16	Idéer för kvarteret Altona	61
Mat	17	5. Diskussion och slutsatser	81
Sinnena	17	Testperiod	82
Att sitta	17	Tankar om några av arbetets delar	83
Social funktion	20	6. Källförteckning	86
		Bilagor:	
		1. Frågeformulär vid intervju av yrkesverksam	88
		2. Konceptskisser för intervju	
		2:1 Stavanger	89
		2:2 Helsingborg	90
		2:3 Köpenhamn	91
		3. Fältstudieformulär för analys av plats	92
		4. Frågeformulär för brukare	93

Sammanfattning

Detta arbete handlar om *de informella sittplatserna*, vilka är de som är planerade för att smälta in i den centrala stadsmiljön för att ge en flexibilitet i utnyttjandet av det offentliga rummet. Diskussion förs kring hur olika faktorer kan påverka deras funktion och sociala betydelse. Detta visas med bildexempel och konceptskisser.

Placering av sittplatsen på den lilla platsen är en viktig aspekt, men platsens placering i staden måste också tas i beaktning. Likaså är måttsättning av den informella sittplatsen en detalj som påverkar användningen. Därför sträcker sig arbetet från den lilla skalan i form av hur en sittplats kan skapa förutsättningar på en liten plats - till den stora skalan i form av hur en plats kan påverka en stad.

Arbetet resulterar i ett förslag som fokuserar på informella sittplatser - men rymmer även faktorer som påverkar den lilla platsens attraktion, eftersom det hänger samman med hur sittplatserna blir använda. Ett skissförslag görs på vad som idag är en parkeringsplats längs med Stora Gråbrödersgatan, en central plats i Lund.

Nyckelord:

Sittplatser, informella sittplatser, sekundära sittplatser, offentlighet, stadsrum, centrum, social, urban sociologi, platsidentitet, Lund

Abstract

This thesis is about *informal seatings*, those which are planned to merge into the city core environment and to supply a flexible public space. The thesis discusses how a diverse range of elements could result in different functions and social meanings. These are illustrated with visual examples and conceptual drawings.

The position of the seating in a small public place is important, as well as its location in the city. Furthermore, the detail design of the seating, such as the form and dimensions have to be considered in order to create an informal seating appropriate for the user. This leads to the broad scope of this thesis which deals with the small scale - how the seatings can create a good environment in a small place; and the big scale - how a site can influence the city.

This thesis suggests the physical design of some informal seatings and also investigates how these seatings can strengthen the place through their function and how they relate to their surroundings. This includes an analysis of what attracts people to the site, such as what facilities are close by and how the microclimate can affect the orientation of the seatings.

The site of my proposal is currently used as a parking lot on Stora Gråbrödersgatan, situated in the city centre of Lund.

Offentliga platser är öppna för alla - och de ger information om vår omvärld (Nyhavn, Köpenhamn).

1. Inledning

Bakgrund

”Byen var ikke et mål i sig selv, men et redskab der blev formet efter brugen” (Gehl 2003, s. 37).

Förutsättningar för ett stadsrum

Idag är det många affärer i stadskärnorna som tvingas kämpa för överlevnad och i en del fall stänga ned verksamheten. Detta kan till viss del förklaras av att externa köpcentrum har tagit över en stor del av köpkraften.

En viktig aspekt för att behålla köpkraften i stadskärnan, och därmed förhindra spökstäder i framtiden, är att öka attraktiviteten i gaturummet.

På 1960-talets uppstod i staden en framsida för konsumenterna, och en baksida för parkering och varuleverans - på grund av de nya varuhusen och deras trafiklösning. Bergman och Schéele (2000) uppmärksammar att det är på bak- och sidogatorna till shoppingstråken, där det finns servicebutiker, kontor, föreningar och hotell, som det finns möjlighet att stärka stadens attraktion med alternativ till shopping. Om man bara värderar konsumtion, en trivsam miljö och historiska inslag riskerar man att avhysa udda verksamheter. Samtidigt ska handeln inte förringas eftersom den är livsnerven i staden. Kommunen kan underlätta för de privata gallerierna genom att erbjuda breddning av trottoarer, övergångsställ och vind- samt regnskydd (Bergman och Schéele 2000).

Tre olika planeringsnivåer berör stadsrummet. Även om det är den lilla skalan som direkt påverkar människan - så är det den mellersta bebyggelseplanskalan och den stora regionala och stadsmässiga skalan, som ger förutsättningarna för en god plats (Gehl 2003).

Gatans linjära form understryker att den är en passage, medan torgen försörjer staden med platser att stå på, slå sig ned eller utföra andra aktiviteter. Ett torgs användning beror på placering i staden, form och storlek, estetiska kvaliteter, utsikt, klimat och detaljer vad det gäller möblering; främst antalet bänkar och caféstolar samt deras placering på torget (Gehl och Gemzoe 1996).

Offentlighetens betydelse i stadsmiljön

”Upplevelser, spänning och oväntade möten är vad vi förväntar oss av staden. Därmed blir den öppna staden och allas tillträde till den ett grundläggande värde” (Bergman och Schéele 2000, s. 8).

I det offentliga rummet uppdaterar vi information om den sociala omvärlden, som lär människan hur folk betar sig, klär sig och arbetar. Denna information behöver kontinuerligt uppdateras (Gehl, 2003). Det offentliga rummet ger tolerans mot det som irriterar oss, nya spännande möten samt en ”demokratisk erfarenhetsbas i samhället” (Bergman och Schéele 2000).

”Offentliga platser kännetecknas av att de är tillgängliga för alla vid alla tidpunkter. De kan utnyttjas av vem som helst oavsett bakgrund, samhällsposition, åsikt eller klädsel” (Lieberg 1992, s 100).

Det finns en skillnad mellan förort och innerstad vad det gäller förhållandet mellan privat och offentligt, refererar Lieberg till Bergman (1985). En större folkmängd i innerstaden skapar en anonymitet, vilken ger en tydlig gräns för vad som är privat och vad som är offentligt (Lieberg 1992).

Stadsrummets kulturliv utgörs av:

> Informella inslag såsom gatumusikanter, artister samt religiösa och politiska grupper som delar ut trycksaker för att sprida sin information.

> Planerade arrangemang som festivaler, utställningar och föreställningar (Gehl och Gemzoe 1996).

Oönskade människor

”The best way to handle the problem of undesirables is to make a place attractive to everyone else” (Whyte 1988, s. 63).

Många affärsmän är rädda för att skapa platser som drar folk för då kommer ”oönskade” också. Bänkar görs för korta för att kunna ligga på. Möjliga sittytor förvanskas med spikar som sticker upp. Nödvändiga platser förloras. Hur människor använder en plats speglar förväntningarna på platsen (Whyte, 1988).

Dessa aspekter påverkar centrumkärnans attraktivitet - men vad kan jag som blivande landskapsarkitekt göra för att stärka stadsrummet?

Möten och sittplatser

De flesta som har läst stadsplanering känner till att människor dras till platser där andra människor finns för att det är ett stort nöje i sig; att betrakta andra människor, och att om intresse finns kunna fördjupa denna kontakt i möten – allt från korta hälsningar till långvariga diskussioner. Kan god planering av sittplatser i den urbana miljön hjälpa en god stadsmiljö att bli ännu mer intressanta att vistas i? Ska man stimulera till att bygga stadsrum med sittplatser? Det är nämligen på sittplatser folk vill - och kan - uppehålla sig under en längre tid (Gehl 2003). Denna ansamling av människor ökar attraktiviteten, för att fler ska vilja uppehålla sig

av nyfikenhet för vad som försiggår.

Är det viktigt hur man placerar sittmöbler i stadsmiljö? Hur ska man kunna göra det på ett medvetet sätt? Ska man värdera primära och sekundära sittplatser på samma sätt?

Syfte och målformulering

Syfte

Syftet med mitt arbete är att undersöka de informella (sekundära) sittplatsernas betydelse och funktion i den offentliga stadsmiljön. Med hjälp av litteraturstudier samt egna fältstudier utvecklas ett förslag till omgestaltning av en befintlig plats i Lund där sittplatsernas funktion och betydelse för det sociala livet på platsen och dess relation till övriga staden diskuteras.

Med sekundära sittplatser avses i detta sammanhang föremål och ytor som gör det möjligt att sitta ned utan att det är dess primära funktion, till exempel en fontänkant, en stödmur eller en fönsternisch. Eftersom sekundära sittplatser inte är gjorda för att sitta på, ser de inte tomma ut när ingen sitter där. En bänk som är designad för att sitta på, ofta med armstöd, ryggstöd och en ergonomisk uppbyggnad, kallar jag för primär sittplats.

För att kunna skilja en sekundär sittplats från en sittplats som är planerad, men med samma konsekvens; att den inte ser tom ut, har jag stött på ett begrepp som bättre benämner vad jag vill åstadkomma - nämligen informella sittplatser. Bänkar beskrivs i detta sammanhang som formella sittplatser. Sittmöjligheter används i arbetet som en synonym till sittplatser, vilka båda syftar på såväl formella som informella.

Huvudfrågeställningarna i arbetet är:

1. Hur kan sittplatser, såväl formella som informella, bidra till en god offentlig plats?
2. Hur kan man tillföra sittplatser som smälter in i stadssammanhang, med fokus på informella sittplatser?

För att nå svaren behandlas även frågorna:

3. Vad gör att folk dras till en offentlig plats?
4. Vad gör att de väljer att stanna på en plats?

Mål

Jag vill med mitt förslag visa på vilket sätt man kan stärka stadens folkliv med hjälp av sittplatser, hur dessa sittplatser bör utformas och placeras så att de smälter in och inte ser tomma ut när de inte används. I mitt förslag belyser jag olika begrepp från litteraturen och mina fältstudier. Min avsikt är att förslaget kan användas som inspiration vid omgestaltning av små platser i andra städers stadskärna.

Jag har under mina litteratur- och fältstudier begränsat mig till städers stadskärnor, och avser då "den centrala gågatan" och gator med direkt anslutning till denna samt torgplatser i en stad. I huvudsak har jag utgått ifrån den sociala och den funktionella aspekten av sittplatserna. Jag har valt att inte studera sittplatsers estetiska uttryck i någon större omfattning.

Metodbeskrivning

Litteraturstudier

Jag har närmat mig ämnet genom att läsa fyra böcker som jag betraktar som min huvudlitteratur. Böckerna rör beteenden i stadsmiljö och heter "Livet mellem husene" av Jan Gehl, "Byens rum, byens liv" av Jan Gehl och Lars Gemzoe, "Att ta staden i besittning" av Mats Lieberg samt "The social Life of Small Urban Spaces" av William H. Whyte. Dessa fyra böcker har gett mig en bred kunskap om ämnet som förklarar hur människor använder staden i en större skala, och om små platsers betydelser för människan i staden. De har bidragit till att mitt intresse för ämnet har växt ännu mer.

Eftersom jag är intresserad av den lilla skalan som utgörs av en sittplats kände jag att det var relevant att i mindre utsträckning läsa böcker om mått och ergonomi för sittmöbler. Jag läste därför "Sittmöblers mått. Handbok för möbelformgivare" av Erik Berglund. Jag anser att det är viktigt att ha viss kunskap om sittplatsens utformning för att kunna skapa goda informella sittplatser.

Jag har också läst delar av "Stadens etik" - en antologi med Bosse Bergman och Annika Schéele som redaktörer - där man tar upp några intressanta ämnen kring stadsmiljö, t.ex. hur handeln påverkar staden, människans känsla av tillhörighet på en plats och exklusion av vissa människor i centrum.

Fältstudier

Mina fältstudier har omfattat intervjuer med experter samt platsstudier. Platsstudierna redovisas i två delar varav del 1 omfattar studier av den centrala gågatan i några olika städer, samt del 2 som omfattar studier av Östra Ågatan längs Fyrisån i Uppsala. Dessutom har jag gjort korta intervjuer med brukare i samband med platsstudierna.

Intervjuer med experter

Jag har intervjuat fyra yrkesverksamma landskapsarkitekter för att skapa mig en förståelse för deras föreställning om vad som gör en bra plats i staden, och hur man bör jobba med sittplatser. Jag mailade en förfrågan till ett antal privata kontor samt stadsbyggnads- och gatukontor. Min förhoppning var att få svar från en kommun, ett litet privat kontor och ett större privat kontor. Det visade sig att många var hjälpsamt inställda till att ge en intervju åt en nyfiken student, vilket resulterade i att jag fick träffa representanter från ett stadsbyggnadskontor, ett gatukontor, en mindre privat firma och en större privat firma. De jag intervjuade var:

- Susanna Sonesson, Atkins, Malmö; större privat företag
- Monika Gora, GORA art&landscape; privat företag, 2 anställda
- Emma Jonasson, Malmö Gatukontor; Stadsmiljöavdelningen
- Lisa Östman, Stadbyggnadskontoret, Lund; Detaljplaneenheten

Intervjun bestod av tre delmoment där den första berörde mina frågeställningar som ger en övergripande bild av det ämne jag ville lära mig mer om. För att komma ännu närmare ämnet fortsatte jag med frågor som var mer precisa om hur personen tänker under arbetet med sittplatser och stadsmiljö (Frågeformulär för del ett och två visas i bilaga 1).

Den avslutande delen av min intervju bestod i att jag visade konceptuella skisser av tre platser, med anvisning om lokalisering i de valda städerna; Helsingborg, Köpenhamn och Stavanger (Bilaga 2), som jag har ritat efter platsbesök under mitt arbete. Under denna del av intervjun bad jag landskapsarkitekterna rita ut placeringar av sittplatser på skisserna. Under tiden diskuterade vi varför man skulle planera på ett visst sätt och inte på ett annat. Min avsikt med del tre var att låta de yrkesverksamma komma i en situation som liknar den när de arbetar med ett projekt, och därmed få fram den kreativitet som inte dyker upp när man förväntas svara intelligent på en fråga – och att jag därmed kunde komma åt mer information om hur man bör planera sittplatser. Jag hoppades också att de jag intervjuade skulle tycka det var ett roligt sätt att bli intervjuade på än bara genom frågor.

De intervjuade har olika erfarenhet i yrkeslivet både till uppgifter och till hur länge de arbetat, vilket jag ser som en stor fördel för mitt arbete. Att alla fyra är kvinnor beror på att alla som svarade på mitt mail var kvinnor, förutom en som visade sig vara byggnadsarkitekt, vilket gjorde att jag valde bort honom. Landskapsarkitektkåren utgörs av en kvinnlig majoritet, så jag är inte förvånad att svar från män saknas. Det skulle vara intressant att intervjua både män och kvinnor och se om det hade gett olika svar.

Platsstudier

Jag har gjort observationer över verkliga platser, vilka redovisas i två delar efter varandra. Jag har använt samma frågeformulär (se bilaga 3) för de båda typerna av platsstudier. Jag har dokumenterat platserna med hjälp av fotografi, och jag har analyserat platsen utifrån litteraturen med hjälp av frågeformuläret. Det jag har analyserat är upplevelsen av att sitta på platsen med tanke på omgivningen, sittkomforten och om sittplatserna smälter in i stadsmiljön. Jag har också funderat på sittplatsens roll i staden ur ett socialt perspektiv. Observationerna har utförts på platser i anslutning till de kommersiella gågatorna och torgen. Besöken gjordes dagtid under hösten, vilket kan påverka resultaten. Jag har dock försökt att se till en helhetsanvändning över året och dygnet.

DEL 1 i fältstudiearbetet innebar att titta på den centrala gågatan i olika städer. Städer jag har besökt är:

- Köpenhamn, Danmark
- Helsingborg, Sverige
- Stavanger, Norge

Köpenhamn är en vital huvudstad som är omtalat för sitt utvecklade system av gågator, och de två andra är mindre städer med attraktiva egenskaper som småskalighet och folkliv. De skilda geografiska lägena kan ge olika upplevelser till exempel av platsens topografi, vilket kan påverka stadsmiljöns uttryck.

Jag gick längs med gågatorna i de tre städerna och letade efter föremål som kunde användas som sekundär sittplats. Jag valde ut fyra platser i varje stad som jag analyserade med hjälp av mitt frågeformulär och tog kort på dem.

På en av platserna i varje stad har jag ritat enkla skisser som visar hur sittplatserna är placerade i gaturummet, i förhållande till

byggnader och andra ytor. De platser jag har valt att rita en skiss av har jag valt med tanke på att de har en rumslig avgränsning; som går att definiera på ett papper; samt att det är lättare att avgöra hur platsen påverkar upplevelsen. Jag har valt att avbilda ett torg, en gata och en korsning för att visa de typer av gaturum som återfinns i en stadskärna. Platserna redovisas efter varandra i bild och text. Därefter följer en text med samlade erfarenheter från de andra sittplatserna.

DEL 2 innebar att jag studerade Östra Ågatan längs med Fyrisån i Uppsala. Denna plats tillhör inte min definition av stadskärna längs med gågatan idag, men kommunen har planer för området som ligger centralt, och den ger goda exempel på byggda sekundära sittplatser. Platsen tilldelades Siennapriset för *god byggd utemiljö* 2005.

Jag har via mail varit i kontakt med Mattis Nordström, den landskapsarkitekt som har varit projektledare för Östra Ågatan, och ställt frågor till honom om hur han tänkt med förslaget vilket jag redovisar i arbetet.

I samband med platsstudierna i del ett och del två har jag genomfört korta intervjuer med brukarna, dvs. de som använder sittplatserna (se frågeformulär, bilaga 4). Dessa intervjuer har syftat till att få grepp om varför de valt att sätta sig på just den platsen. Min avsikt har varit att prata med personer av olika ålder och kön, för att belysa olika människors behov.

Sol och vindskydd gör första vårdagarna njutningsfulla (fiskebodarna i Kalmar).

2. Litteraturstudie

Perception

Orientering

”Uppfattningen om stadens struktur tycks intimt sammanflätad med områdesuppfattningen och med basala kvaliteter för trivsel” (Bergman och Schéele 2000, s. 73).

Inte bara Annika Schéele utan även Ingrid Gehl berättar i sin bok ”Bo-miljø” om vikten av att känna en struktur i den fysiska miljön - för att kunna orientera sig (Gehl 2003). Vad som är stadens centrum är tydligt för både en som bor där och för den som är besökare. Som exempel motsvaras stadens centrum i Örebro av tre parallella gator längs med sju kvarter (Bergman och Schéele 2000).

En känsla av platsidentitet

Mats Lieberg förklarar ordet plats med association till de två engelska orden *space* och *place*. Space står för en definierad plats som kan mätas upp, som kan liknas vid det svenska ordet rum. Place däremot rymmer fler betydelser såsom arkitektoniska, sociala och geografiska aspekter (Lieberg, 1992).

Schéeles efterforskningar visar att folk från alla sorters grupper (ålder, kön, härkomst) prioriterar tillgänglighet, tillhörighet och trygghet. Det har hon sammanfattat till ”Triss i T”. Tillhörighet bestäms av tillgänglighet men även av att det finns ett innehåll och därmed en identitet på platsen (Bergman och Schéele 2000).

Före detta riksantikvarien Margareta Biörnstad har infört begreppet ”kulturell infrastruktur”. Detta förklarar hur ett samhälles kulturinstitutioner, bibliotek och platser som ger samhörighet med tidigare generationer skapar en kollektiv identitet och gemenskap (Bergman och Schéele 2000).

Platsens klimat

Lokalklimat

Klimatet i Köpenhamns centrum påverkas av den mestadels homogena låga bebyggelsen - vilket låter vinden passera över bebyggelsen. Den låga bebyggelsen tillåter dessutom solens strålar att nå ned till marken. Nyhavn har de bästa förutsättningar för att ge gott stadsliv; ett läge med sol från morgon till kväll, utsikt mot kanalen där gamla skepp ligger förtöjda och en mänsklig skala. 1980 tog man bort bilparkeringen och gav endast gångtrafikanter tillåtelse att uppehålla sig (Gehl och Gemzoe 1996).

Mikroklimat

Ännu viktigare än lokalklimatet för trivseln på en plats, är mikroklimatet. Detta avgörs i detaljplaneringen och det kan visa sig i form av uppställda lä-konstruktioner, planteringar, att täcka över med skärmtak o.s.v. (Gehl 2003).

Där det finns sol har du möjlighet att välja mellan att vara i sol, halvskugga eller skugga. Träd i grupper är fördelaktigt att plantera in, eftersom att där trädkronorna möts bildas en behaglig effekt av solljus och skugga. Att sitta under ett träd ger förutom skugga också en känsla av skydd (Whyte 1988).

”What people seeks are suntraps” (Whyte 1988, s. 44). Att finna

lä är lika viktigt som att finna soliga platser. En liten park som är slutet åt tre sidor fungerar bra som läplats, men även en vägg kan ge vindskydd (se bild s 14).

Att uppehålla sig i staden

I det offentliga rummet finns det enligt Gehl (2003) tre slags aktiviteter;

- nödvändiga aktiviteter
- valfria aktiviteter
- sociala aktiviteter

I ett stadsrum med låg kvalitet utförs de nödvändiga aktiviteter som måste göras och sedan skyndar man hem. På bra utformade platser önskar man att vistas längre av egen lust och utför valfria aktiviteter. Dessa kan övergå i sociala möten (Gehl 2003).

"... hvor der skabes bedre fysiske muligheder, vil udeaktiviteterne have tendens til at vokse i antal, varighed og mangfoldighed" (Gehl 2003, s. 33).

I stadsmiljön uppstår *kanteffekten* längs med husfasaden på en plats eller mellan två rum där man får bra överblick. Det är mest naturligt att flytta inomhusaktiviteterna till kantzonen om de ska ta sig ut, och härifrån kan aktiviteterna sprida sig (Gehl 2003). Man vill gärna stå vid en pelare, och inte i mitten av ett stort, öppet torg - då har man sikt åt många håll men möjlighet att skydda ryggen mot oväntade händelser (Whyte 1988).

Vintertid omfattas uteaktiviteterna i Skandinavien mest av att gå i rask takt mellan två punkter. Under sommaren går man saktare och använder staden i ett rekreativt syfte; man *slår sig ner* för att njuta av solen och titta på människor (Gehl och Gemzoe 1996).

Platser kan variera i kulturellt och socialt utbud och vilka platser man väljer beror på ålder, kön, social bakgrund och intresse (Lieberg 1992).

De flesta som använde torget i New Yorks centrum, vid undersökningar gjorda av Whyte, var unga kontorsarbetare. Mestadels var det folk från byggnader *inom tre kvarters avstånd*, men de som hade sin byggnad precis vid torget tycktes dra sig någon annanstans - kanske för att slippa stöta ihop med chefen på rasten (Whyte 1988).

Egen modell av triangulation - en upplevelse kan förena två främlingar.

Triangulation

Whyte tar upp ett begrepp som han kallar för "triangulation" (se modell av triangulation ovan). Det är den situation som uppstår när två främmande människor börjar prata med varandra, för att de upplever något tillsammans. Skulpturer kan ha denna effekt på folk. På "Chase Manhattan plaza" sattes en installation av Dubuffet's "Four Trees" upp. Fotgängarna gick in under den, kände på den och pratade om den (Whyte 1988).

Möjlighet att äta mat på en plats ger upphov till aktivitet (uteservering, Kingdom of Fife, Skottland).

Vintern kan göras till en period som har något annat att erbjuda än den varmare och ljusare säsongen - genom aktiviteter som kan bidra till triangulation. T.ex. kan man anordna skridskobanor med musik, uppvärmda bänkar, belysning eller film- och bildkonst på skärmar (Gehl och Gemzoe 1996).

Mat

"If you want to seed a place with activity, put out food" (Whyte 1988, s. 50). Det behövs inte så mycket mer än mat, några bord och stolar samt en servitris - och så har man skapat en uppskattad aktivitet. Att äta har dessutom ofta en social innebörd.

Sinnena

För att utforma och dimensionera offentliga miljöer bör man veta hur människans sinnen fungerar. Speciellt synen och hörseln är viktig med tanke på *se och hör-kontakter*. Små gaturum upplevs som personliga och varma för att man kan uppleva mycket med sinnena, medan stora gaturum känns opersonliga (Gehl 2003).

En liten skala; smala hus och många dörrar bidrar till en spännande miljö där det finns många saker att se på, och avstånden mellan platser verkar kortare. En viktig detalj i Köpenhamns gaturum är alla trappor, nischer, hussocklar, räcken, och hyllplan som ger möjligheter att sitta eller att stå längs med husen (Gehl och Gemzoe 1996).

En detaljrik miljö stimulerar sinnena (utemiljö från Cagnes-sur-mer, Frankrike)

Att sitta

Hur ska man planera sittplatser?

"The activity on the corner is a great show and one of the best way to make the most of it is, simply, not to wall it off. A front-row position is prime space; if it is sittable, it draws the most people" (Whyte 1988, s. 57).

Förutom placeringen av sittytan måste rekommendationerna av ergonomiska mått mot kostnaden för att tillverka möbelen vägas in. Därtill materialets egenskaper, om den passar in den miljön där den ska finnas, om den är hållbar och har en uttrycksfull design (Berglund 2001).

Förutom ergonomiskt bekväma sittplatser finns det *socialt komfortabla sittplatser*. Med detta menar författaren sittplatser som erbjuder *valfrihet* när det gäller sittställning, sol- och skuggförhållanden och att sitta med andra eller enskilt. "Choice should be built into the basic design" (Whyte 1988, s. 28).

De mest populära torgen har visat sig ha ungefär lika många meter sittyta som det var omkrets på torget.

Bänkar har ofta problemet att de inte är så bra att sitta på, det är för få av dem, de är för små, de är ofta separerade från andra bänkar eller från det som äger rum på torget. Dessutom tenderar arkitekter att använda samma bänk i flera projekt efter varandra utan att vara medveten om att den inte fungerade så bra på första platsen (Whyte 1988).

Sittmöjligheter

"... the most popular plazas tend to have considerably more sitting space than the less well-used ones" (Whyte 1988, s. 27).

Gehl är av samma åsikt som Whyte och hävdar att "Gode byområden har många og gode siddemuligheder" (Gehl 2003, s. 147). Antalet sittplatser i stadsmiljön har stor betydelse för möjligheten att uppehålla sig på en plats. 50 % av Köpenhamns besökare går mellan 1 och 3 km under vistelsen i staden. 34 % går 3-6 km. Många sittplatser möjliggör en stunds vila så man kan fortsätta sin promenad till fots (Gehl och Gemzoe 1996). Äldre har behov av en väl designad bänk var 100 meter för att kunna sätta sig ned och vila (Gehl 2003).

En sommardag är 70 % av de som uppehåller sig i staden sittande och 20 % är stående. Vintertid sitter man av anledningen att vila benen eller att man väntar på någon. Det är intressant att vintertid är gatorna mer befolkade än torgrummen. I gaturummen finns möjligheten att stå och titta i skyltfönstren (Gehl och Gemzoe 1996).

Sekundära sittplatser

Att komplettera de primära sittplatserna med sekundära gör att stadsrummet fungerar bra när det är mycket folk ute och rör sig. Andra dagar då inte så många vistas ute finns inte ett överflöd av bänkar som står tomma (Gehl 2003).

Sekundära sittplatser kan vara trappor, trappträcken, socklar, monument och springvatten men det kan också innebära att man sitter direkt på marken. Speciellt under vackra dagar på sommaren utgör de ett viktigt komplement i staden. Då sitter det en större mängd personer på de sekundära sittplatserna än på bänkar. Generellt sett sitter ungdomar hellre på dem, medan äldre person väljer att slå sig ned om ingen mer ordnad sittplats finns att tillgå (Gehl och Gemzoe 1996).

Ergonomi och mått

Sittdjupet ska vara tillräckligt stort för att ge stöd åt benen. Däremot får det inte vara så djupt att det ger tryck på låret. Man bör ha 5-10 cm fri yta från knävecket räknat. Sitsens bredd mäts 12 cm framför ryggstödet. Den bör ej understiga 42 cm om man sitter ned under en längre period. Detta för att kunna ändra sittställning utan problem.

En skålad sits fördelar kroppens tyngd mot en större yta och sittbensknölarerna avlastas. Skålningens djupaste del ska hamna 12 cm framför ryggstödet. Samtidigt bör framkanten av sitsen vara rundad så den inte ger för kraftigt tryck på låret närmast knävecket. Ett lågt ryggstöd bör hamna under skulderbladens nedre kant. Det ger då stöd åt ländryggen. Vill man ge stöd även åt nedre delen av brösttryggen bör ryggstödet vara minst 42 cm högt. Armstödet ska ge avlastning från tyngden av armar och skuldror. Därför är ett lite högre stöd att föredra framför ett lägre. För att det ska vara bekvämt att sitta ned en lång stund är det bra

En sekundär sittplats är ett objekt som går att sitta på men som har en annan primär funktion (Parc Exflora, Antibes, Frankrike).

att ha möjligheten att kunna sträcka på benen samt att kunna dra dem under stolssitsen. För att kunna göra detta rekommenderar Erik Berglund att man bör ha en vinkel på 60 grader mellan golvytan och smalbenets riktning. Det gör det också lättare att resa sig ur sitsen (Berglund 2001).

Social funktion

Att se andra människor – och att bli sedd

"What attracts people most, it would appear, is other people" (Whyte 1988, s. 19). Däremot är det inte vad folk anger när de intervjuas. Då talar man ofta om att man vill *fly ifrån, vara i en oas* eller *rekreera sig*. Därför är många platser designade för att slippa möta människor. Människor dras till en plats där något pågår. Gehl citerar F. Van Klingeren; "en plus en är tre - minst" (Gehl 2003, s. 69).

De passiva kontakterna, att man interagerar med andra människor genom blickar och hörsel; "se- och hörkontakter", är mycket viktiga. De har ett värde dels som en egen särskild kontaktform, dels som en eventuell början på en djupare kontakt (Gehl 2003).

Erving Goffman (1988) talar om människorna i stadsmiljön som "aktörer på en scen". Det görs liknelser mellan stadslivet och teatern. De som befinner sig i staden blir iakttagna av andra. Man kan vara *onstage* då man är exponerad för stadens publik, eller *backstage* då man är i ett perifert läge (Lieberg 1992).

Andra människor är bland det mest intressanta man kan ha utsikt över (sittlandskap i Västra hamnen, Malmö).

Det sociala synfältet

Synen kan uppfatta saker mycket långt bort, så som stjärnor och flygplan som man inte kan höra. När det gäller uppfattningen av andra människor har synen dock begränsningar.

Det sociala synfältet är 0-100 meter. Mellan 70 och 100 meter kan man se en persons kön, ålder och i stora drag vad denne sysslar med. Om man känner personen väl kan man känna igen denne på kläder och gångstil. På 30 meters avstånd kan man se ansiktsuttryck, frisyr, ålder och känna igen personer man inte känner så väl.

20-25 meter ifrån kan man uppfatta känslotillstånd hos en person och det är här det börjar bli intressant rent socialt sett. På närmare avstånd kan de andra sinnena samverka och därför blir upplevelsen större om avståndet bara är 1-3 meter. Detta är också ett normalt samtalsavstånd.

Med de man inte känner så väl håller man en distans på 0,5-7 meter. Om man vill avsluta ett samtal backar man ofta ett par steg och därför bör det finnas ett spelrum på platsen för att hålla samtal. Man behöver ett avstånd så att man kan "backa ur" så man kan visa att man vill avsluta samtalet (Gehl 2003).

Att kommunicera med andra människor

Den flyttbara stolen kan dels ha fördelen att ge både ryggstöd och armstöd, dels kan man flytta den och på så vis påverka sin placering. Man kan visa på att man erkänner någon annans revir genom att ta stolen och sätta sig en bit bort. Det sociala stadslivet handlar om att *hålla olika distanser* till andra människor (Whyte 1988).

Platser kan vara så kallade *reträttplatser* vilket är platser där man kan dra sig undan, eller *interaktionsplatser* som är platser där man kan se och visa upp sig (Lieberg 1992).

Bänkar som *står i vinkel* ger stor potential som sociala mötesplatser. Det blir lättare att sätta igång ett samtal, men det uppfattas inte heller så farligt om man inte får gensvar. Ralph Erskine har använt sig mycket av bänkar i vinkel och med bord däremellan (Gehl 2003).

Sammanfattning av litteraturstudier

- *Orienteringsmöjlighet* i staden, tydligt stråk - lätt att hitta.
- En stadsmiljö *anonymitet* p.g.a. många människor känns avkopplande.
- *Nödvändiga aktiviteter kan ge valfria och sociala aktiviteter.*
- *Lokalklimat* (förutsättningar för vind och sol)
- *Mikroklimat* (sol, skuggande träd, vind- och regnskydd)
- *Mat* - olika prisklass, sittplatser för att äta medhavd mat.
- *Valfrihet - bekvämlighet*, variera sittställning, bestämma *distans till människor*, välja att sitta i sol eller skugga.
- *Sociala avstånd* - kommunicera med och betrakta människor
- *Se- och hörkontakter* - bidrar till information om vad som händer i världen, nya bekantskaper kan stiftas.
- *Triangulation* - delade upplevelser skapar kontakt
- Lika många meter sittyta som *omkrets* på torget.
- Reträttplats/interaktionsplats - dra sig undan/visa upp sig

De intervjuade från vänster; Lisa Östman, Susanna Sonesson, Monika Gora och Emma Jonasson.

3. Fältstudier

Intervjuer med experter

Varför dras man till staden?

Målpunkter i aktivitet

Ett mål; det vill säga en verksamhet som drar folk är huvudattraktionen i en stad. Däribland hör kommersiella miljöer, däribland torgmiljöer, och parker. Detta är till viss del att jämföra med vad Gehl talar om som nödvändiga aktiviteter.

”Bänkar är nästan ett maktmedel” (Monika Gora, Intervju 2009-01-29). En park i Malmö hade använts till bollspel, men kommunen ville inte ha denna aktivitet på platsen för att det gav slitage på gräsmattan och för att hindra bollspelarna satte man upp bänkar i vägen. Bänkarna står mestadels tomma. Denna historia är upprörande. Var det nödvändigt att bekosta material och arbete för att hindra en social och hälsofrämjande aktivitet? Vore det inte bättre att satsa pengar på en mer slitstark gräsplan och arbeta för invånarnas bästa? Fanns det andra motiv för att stöta bort bollspelarna, t.ex. oväsen?

Målpunkter i utformning

”Ett objekt kan styra en plats – vara ett riktmärke”, uttrycker Monika Gora (Intervju 2009-01-29). Distinkta och starka platser drar folk. En plats ska vara spännande och där ska finnas andra

människor.

Jag tror att detta är kärnan i att gestalta en plats; att genom utformning synliggöra en geografisk plats så att alla som har sett platsen kommer ihåg den och kan relatera till den. Platsen får en identitet. På så vis har du möjlighet att stämma möte på platsen och att bestämma dig för att sitta där.

Varför stannar man på en plats?

Mikroklimatet, sol – skugga – vindskydd

Sol är en viktig faktor för om man stannar på en plats. I sol intill hus har du både värme och vindskydd. Det är också viktigt att det finns möjlighet att söka skydd från solen, t.ex. under träd som ger en behaglig halvskugga.

En känsla av förankring - platsidentitet

En del objekt känns stabila och säkra att sitta vid. Ett sådant objekt kan vara ett träd. Trädet kan skapa en plats, vara ett riktmärke och en förankring. Det får platsen att kännas trevlig och inte lika utsatt som om man befinner sig mitt i ett flöde.

Även räcket på Stockholms centralstation, kring ett runt hål i golvet (spottringen), är en förankring. Där ställer sig en massa folk som har stämt träff. En förankring är ett utropstecken i gaturummet, något som syns tydligt från alla håll, som upplevs som en trygg punkt och som beständig.

Sinnenas stimulans - upplevelse och rekreation

”Musikanterna” är ett konstverk mitt på gågatan i Malmö. Det är en plats som är värd att stanna till på med barn, de gillar att klättra

Informella sittplatser i det offentliga stadsrummet

upp i det. Vuxna har inte lika mycket tid att stanna upp. De stannar om det finns en glass- eller korvkiosk eller en fin utsikt. Även en fontän kan locka till att vilja stanna, man identifierar vattnet; porlandet lockar. Buller påverkar om vi stannar, eller inte, på en plats.

Utsikt över folk är viktigt och man bör prioritera sittplatser vid lekplatser och samlingsplatser. Det är viktigt att tänka på i vilken riktning bänken ställs; en fin utsikt är värdefull.

Utsikt över folk är en viktig faktor när man väljer sittplats (Amagertorv, Köpenhamn).

Möjlighet att äta

”Kombinationen restaurang och träd är oslagbar” (Emma Jonasson, intervju 2009-01-30). Någon får sol och någon får skugga. Kaféers uteserveringar är också viktiga sittplatser i staden.

Restauranger tillfredställer matbehovet vilket Whyte (1988) poängterar som viktigt för platsens attraktion. Mat gör att man får ny energi och kan uppehålla sig längre i det offentliga rummet utan att åka hem för att laga egen. Man kan också gå och äta tillsammans med andra som en social aktivitet.

Bänkar utan ryggstöd ger mer valmöjlighet för brukaren (Place Masséna, Nice).

Valfrihet

På Petriplatsen utanför stadsbiblioteket i Lund har Susanna Sonesson planerat in breda bänkar. De breda bänkarna ger fler valmöjligheter vad det gäller sittställning för de som sitter ned. Att de är ryggstödslösa gör att man kan sitta åt alla håll.

Återigen uppfyller detta en av Whytes uppmaningar; den om att ge möjligheter att välja hur man ska sitta. Det påverkar hur bekvämt man kan göra för sig, och att man trivs av det faktum att man själv bestämmer vilket ger delaktighet till stadsrummet.

Vad betyder sittplatser för staden?

Stor skala - i en stadsstruktur

Mötesplats vid en orienteringspunkt

”En sittplats gör ingen plats, men den kan stödja en plats” (Lisa Östman, intervju 2009-02-02).

Markerar du en plats kan du stimulera den. Det talar om att här händer något. Det kan till exempel göras genom att plantera träd som syns på långt håll. En formell sittplats, som en bänk, kan signalera att man kan sitta på platsen, medan informella (sekundära) sittplatser kan bidra till att fler kan få rum.

Identitetsskapare på en plats

En sittmöbel kan ge identitet till en plats. Malmö Stad har en specialdesignad bänk och håller sig till en egen grön färgnyans på möbler för att skapa en homogen stadsbild. Det finns riktlinjer som säger att man ska använda en typ av parkbänk i perifera miljöer, och en annan på mer centrala platser. Även Lunds kommun håller sig till en bänkmodell för att kunna hålla ett lager.

Att välja att inte placera ut bänkar

Bänkar placerade precis utanför entréer till butiker kan vara negativt och hindra andra att vilja gå in i affären. Dessutom skymmer de affärens skyltfönster. Det är bättre att placera bänkarna en bit ifrån affären men längs med gångstråket, så får man bra position för att spana. Det är kommentarer som jag har fångat upp under intervjuerna. Jag är dock själv tveksam till om det är så det fungerar. Jag tror att det kan vara bra att det finns

Till vänster; skyltfönster med träbänk och filter (Lilla Fiskaregatan, Lund), till höger; gung-bänk utformad av designstudenter (utställning, Stortorget i Lund 2005)

informella sittplatser vid skyltfönster, men jag tror att de ska vara ett komplement till andra sittplatser och inte de enda som finns.

Om man lämnar en stor yta fri utan möblering så är rummet föränderligt. Det ger ett bredare användningsområde för platsen; t.ex. konserter, demonstrationer och torghandel. Dessutom är friytor i staden viktiga för att de fungerar som en paus i rummet.

Liten skala - i ett gaturum

Att skapa en mänsklig skala

”Besökaren ska utforska med sin kropp” (Monika Gora, Intervju 2009-01-29). Man kan leka med sittandet. För att hjälpa till kan man exempelvis bidra med sittmöbler som man kan gunga i. En sittplats betyder något, den är ”ett avtryck av en människa”. Man kan associera egna upplevelser till sittplatser man ser, om man känner igen dem från andra sammanhang – och det gäller även de klassiskt designade bänkarna. Dessutom finns det en historia i de platser som har en sittplats. Där har hänt saker.

Fontäner är ett trevligt inslag för att vattnet är uppfriskande, det porlar och man kan stoppa ned handen. För att få en människa att trivas i en miljö måste man låta hennes sinnen kunna uppleva den. En plats får inte vara för stor eller för liten. Den ska ha en mänsklig skala så hon kan relatera till den. Jag tror att sociala avstånd som Gehl pratar om kan jämföras med föremåls storlek och förhållande till varandra, för hur vi upplever dem. Då är viktiga avstånd under 100 meter, 20-25 meter och en till tre meter.

Stöd till aktiviteter - kommersiella och andra

Offentliga sittplatser kan spela mot de kommersiella uteserveringarna. Om man låter dessa placeras så att det är uppsikt dem emellan kan de stödja varandra, det vill säga att folk på den ena ytan kan locka folk till den andra genom att skapa liv på platsen. Offentliga sittplatser ger alternativ som innebär att man inte behöver konsumera. Bänkar med bord vid gatukök kan stödja verksamheten. Om man ställer bänkarna i vinkel uppstår en mer social situation när man äter.

Kommersiella och offentliga sittplatser kan stödja varandra (Knut den stores torg, Lund).

Rätt placering kan ge en social situation

Sittplatser kan stimulera till en social miljö. Att placera två bänkar bredvid varandra är inte bra för samtal, man får bättre kontakt när man ser varandra. Man kan sätta vinklade bänkar, eller tätare mellan bänkar för en social plats. Ett träd med sittplatser under kan bli en plats att stämma möte på.

Det finns bänkar som ser ut som en sinuskurva med ryggstöd i växlande riktning. Det gör att man kan vända sig åt ett håll och ha sitt revir men ändå sitta nära någon, vilket kan resultera i en social situation (se sittkoncept på s. 38).

Möjlighet att uppehålla sig – för att betrakta

Folkliv påverkar en plats, om vi inte deltar vill vi ändå iaktta. Man ska kunna välja en plats där man kan vara ifred. En mindre bänk fungerar ibland bättre än en lång bänk som ändå blir upptagen av en person. När man ska placera sittplatser bör man tänka på var rörelsestråk förväntas uppkomma, och i sin tur sätta sittplatserna i de lugna öarna.

Möjligheter att uppehålla sig – för vila t.ex. äldre

Boverkets föreskrifter rekommenderar sittplatser var 250:e meter längs med gång- och cykelstråk för att underlätta för äldre och andra med svag fysik att ta sig fram i staden. En viktig hjälpande hand för den som har nedsatt rörelseförmåga är att det finns armstöd för att underlätta att resa sig upp. Om det finns bord i anslutning till bänken fyller det stödfunktionen och då behövs inget armstöd. Bänkar blir lätt ett hinder när man ska resa sig. Som komplement till sittplatser fungerar det bra för äldre att i stället hänga och luta sig mot en yta.

Goda sittplatser i stadsmiljön

Hur skapar man informella sittplatser?

Ta vara på höjdskillnader

För att skapa sekundära sittplatser som smälter in i stadsmiljö bör man ta vara på höjdskillnader. En kuperad mark ger fler möjligheter. Den stödmur på Gustav Adolfs torg i Malmö som håller uppe en gräsyta skapar sekundära sittplatser. Om man inte haft en höjd skulle människor gena över gräset, och det skulle slitas upp. Stödmuren anger en riktning och upplevs mer inramande än som en sittplats, vilket gör att den smälter in (se bild till höger).

Ta vara på kanter

Man bör förhålla sig till befintliga föremål och kanterna i rummet när man placerar sekundära sittplatser. Man bör sträva efter att åstadkomma en struktur som känns sammanhållen, då inordnas de i den befintliga miljön och smälter in. Dessutom ska sittmöbler inte hindra rörelsestråk.

Utnyttja byggnadernas form

Det är viktigt att husfasaderna är intressanta att röra sig längs med, då det påverkar upplevelsen av gaturummet. Om man som landskapsarkitekt är med i ett tidigt skede av planeringen är det möjligt att påverka byggnadernas form. Kanske kan husarkitekten vinkla fasaderna för att skapa rum och nischer, eller justera detaljer så att man kan sitta eller hänga på byggnaden.

Tänk vid varje tillförd funktion – kan jag sitta på den?

Man jobbar mer med informella sittplatser idag. Diskussionen om att man kan använda föremål till fler saker finns närvarande. När man tillför en funktion ska man alltid tänka; finns det möjlighet att sitta? Ett trädskydd kan fungera bra som en sittplats eller att hänga på. Man ska heller inte glömma att man kan sitta på en gräsyta eller på ett torg – man behöver inte alltid en höjdskillnad.

Ovan; Byggnadens form ger sittplatser för de som väntar på bussen (Stora Södergatan, Lund), nedan till vänster; en stödmur tar vara på höjdskillnaden (Gustav Adolfs torg, Malmö), nedan till höger; Sittbar fönsternisch (Stavanger, Norge)

Valfrihet i sittandet - olika avstånd från rörelsestråk

Sven-Ingvar Andersson svängda stödmur på Gustaf Adolfs torg i Malmö (se s. 27), ger tack vare sin form besökaren möjlighet att välja hur nära folkströmmen man vill sitta. Whyte (1988) beskriver hur viktig valfrihet är för människans trivsel i stadsmiljön. Den svängda formen på sittbänken är ytterligare ett verktyg för att ge människan frihet att bestämma över sin placering.

Om formella sittplatsers betydelser

En utplacerad bänk signalerar att "på denna plats kan man sitta". En formell sittplats kan fungera som ett startskott som en första besökare kan sätta sig på, och på informella sittplatser runt omkring bildas en upptagningsyta dit vistelsen kan spridas då det finns behov.

En primär sittplats kan se tom ut när ingen sitter där medan en sekundär sittplats ger mer flexibilitet till en plats. Däremot ser en snygg och välplacerad bänk kanske inte lika tom ut.

En trappa kan rymma sittplatser för många personer samtidigt och den ger valfrihet i hur man ska sitta (Stavanger).

Platsstudier - del 1

Tre fältstudier – i text, skiss och bild

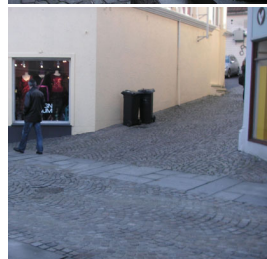
1. Stavanger – i en korsning

Platsbeskrivning – statyn

Stad: Stavanger

Datum och tid: 2008-10-31, kl 12.40

Plats: Statyn i korsningen Steinkargata – Østervåg

Østervåg är en huvudgata och gågata längs med shoppingstråket med omgivande bebyggelsen i två och tre våningar. Där gatan möter Steinkargata bildas en korsning med mysiga affärer runt omkring. En trädrad förminskar gaturummet och en planteringsbädd ramar in. In mot centrum lutar en brant uppførsbacke vilket förtydligar rumsligheten.

Möbelbeskrivning - statyn

Den sekundära sittplatsen utgörs av sockeln till en staty, och sockelns material är granit. Statyn skulle kunna vara av brons, men jag är inte säker.

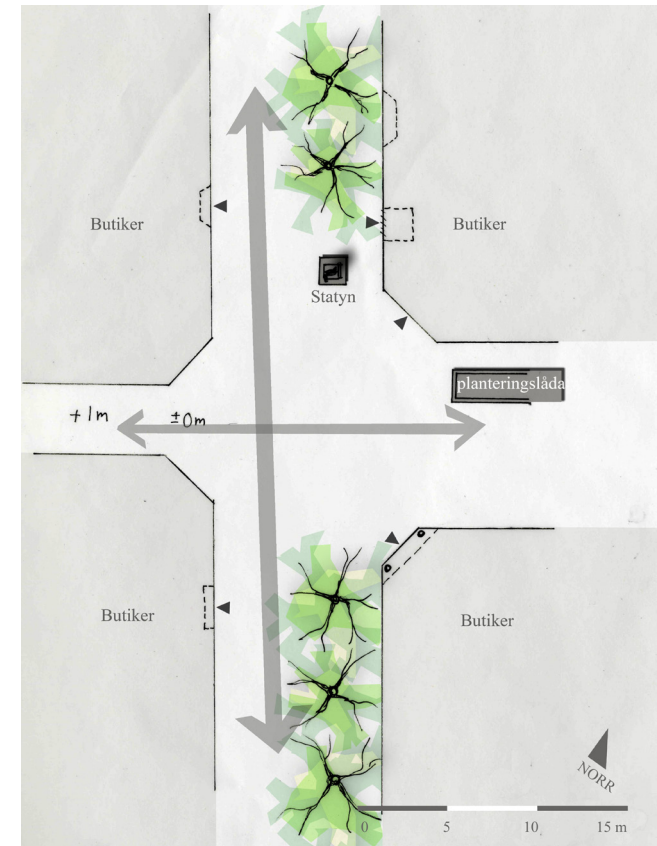
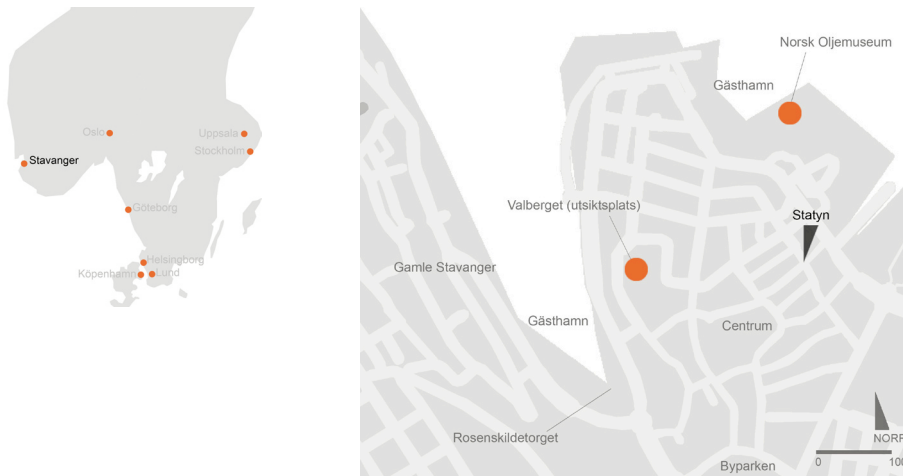
Sitthöjden är 31 cm om man sitter på sockeln, vilket känns lågt för en vuxen - men 44 cm om man sitter på statyn. Denna höjdskillnad på 13 cm gör att man också kan använda den högre höjden som ett lågt armstöd.

Det är lite trångt att sitta med ett sittdjup på 20 cm, det ska vara tillräckligt stort för att ge stöd åt benen enligt Berglund (2001), men den högre höjden bakom bildar ett skönt stöd för nedre delen av ryggen som inte skulle kunna användas om sittdjupet var större. Statyn blir ett skydd i ryggen, det känns som att någon står och vaktar mot faror, vilket lustigt nog bekräftas av statyns motiv.

Analys av möbeln på platsen - statyn

En staty ska sticka ut vilket denna gör, samtidigt som den står inordnad i en trädrad. Möbeln smälter därför in i miljön och ser inte tom ut när ingen sitter där. Föremålets primära uppgift är att smycka platsen.

Gatan är främst en shoppinggata vilket innebär att folk kan förse sig med saker de behöver, vilket Bergman (2000) hävdar är

livsnerven i en stad. Jag lockas till att sitta kvar av utsikten över det vackra gaturummet, folk som är i rörelse och vad som händer i skyltfönstren - men även platsens atmosfär betyder mycket. En anledning till att sitta på platsen skulle kunna vara att jag väntar på någon. Ett matställe skulle ge mer till platsen.

Placeringen av sittplatsen känns bra. Folk kan passera på bägge sidor, och ändå har jag en egen yta på statyn. Man ser folk på nära håll p.g.a. små avstånd, men man sitter anonymt på platsen. Det skulle i första hand förklaras som en *interaktionsplats*, enligt det jag läser av Lieberg (1992), för jag ser människor och människor ser mig. Däremot skulle det vara en tydligare om jag satt tillsammans med andra människor. Eftersom jag känner att jag sitter ifred på denna plats vill jag i detta sammanhang därför kalla den för en *reträttplats*.

Snäva och snirkliga gator stoppar vinden och skapar lä. Det förstärks av de låga husen och den kuperade terrängen. Platsen runt omkring mig känns intim. Jag upplever en tydlig rumslighet, dels i korsningen i sig, dels i gatan.

2. Helsingborg – längs med gatan

Platsbeskrivning - trappan

Stad: Helsingborg

Datum och tid: 2008-10-28, kl 11.40

Plats: En trappa till en privatbyggnad på norra delen av Kullagatan.

Kullagatan är huvudgatan i Helsingborgs shoppingstråk. Trappan ligger i den norra änden som är en lugnare avslutning av gågatan. Platsen jag har valt ligger längs med en gata, men kan även upplevas som ett litet sekundärt torg. Det är en liten öppning precis framför trappan där en restaurang har byggt ett trevligt trädäck under två sirliga träd. Dessa träd kan tillsammans skapa den optimala halvskuggan som Whyte (1988) talar om.

Huset med restaurang och kafé är tvådelat och den ena delen har bara en våning, vilken släpper in ljus till platsen. Ovanför det låga huset skymtar jag en takterrass och längre bort finns andra hus sedda från deras bakgård. På platsen finns bl.a. en mataffär och en blomsteraffär.

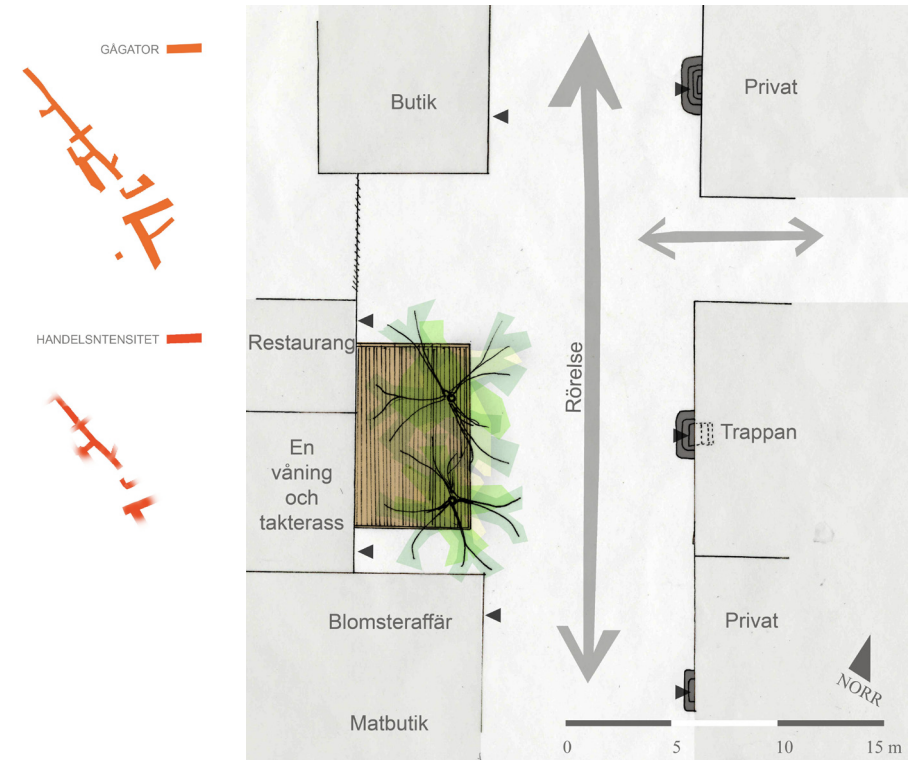
Möbelbeskrivning - trappan

Ett trappsteg är 20 cm högt och sitthöjden kan man variera mellan de sex trappstegen. Sittdjupet är 29 cm. Här är ganska bekvämt att sitta förutom att sittmaterialet av granit, är kallt och hårt. Eftersom trappan är formad i 180° kan man rikta sig åt olika håll.

Sittplatsen ger stor *valfrihet* i hur man kan sitta – vilket Whyte (1988) tar upp som en viktig aspekt; i vilken höjd över marken och i vilken riktning, samtidigt som det är svårare att resa sig upp när man inte kan vinkla bak benen under sitsen – vilket Berglund (2001) berättar.

Analys av möbelen på platsen - trappan

Trappan används primärt som entré till byggnaden, men att den även går att sitta på gör det till en *sekundär sittplats*. Möbelen smälter in i miljön stilmässigt och ser inte tom ut när ingen sitter där. I en likadan trappa utanför ett hus en bit bort satt en man som jag fångade på bild (se liten bild till vänster). Att han satt där gjorde att jag fick upp ögonen för att sitta på denna plats.

Platsen är solbelyst och många människor passerar. Det är en tydlig rumslighet som kommer av öppningen i rummet och av två lindar som skapar ett tak. Jag anar folk som sitter på caféet och restaurangen bakom fönsterglas. På sommaren är det säkert en uteservering på trädäcket, vilket ger ännu mer att titta på. Man ser hus som står längre bort på grund av det hus som restaurangen ryms i bara är en våning högt. Det ger en intressant 3D-effekt. Gatan har smyckats med detaljerade betongplattor vilket ger något att granska.

Man anar den trafikerade gatan på avstånd. Att kunna se nedför en sluttande gata upplever jag som positivt.

Placeringen är bra - utåtriktande, samtidigt som den är skyddad. Passerande går ganska nära, men den lilla sittplatsen gör att man känner sig skyddad som om det vore en *reträttplats*. Den trånga gatan ger vindsydd som förstärks av att jag sitter invid husfasaden. Här finns en tydlig rumslighet och platsen känns ganska intim. En butik har ställt ut blommor till försäljning på gatan vilket ger ett trevligt intryck. En mjuk och varm sittyta och fler sittplatser skulle kunna locka fler att slå sig ned.

3. Köpenhamn – på ett torg

Platsbeskrivning - fontänen

Stad: Köpenhamn

Datum och tid: 2008-10-17, kl 13.40

Plats: Fontänen på Amagertorv, Strøget

Amagertorv är en öppen plats på Köpenhamns gågata Strøget. Torget används flitigt och är en av de mest centrala delarna i staden. Därför kallar jag Amagertorv för ett primärt torg. Många gator angränsar till platsen. En fontän som står mitt på torget strilar vatten så att andra ljud förskingras. Många röster hörs; barn gråter, leker, matar duvor. Här finns caféer, banker och klädaffärer. Jag anar en trappnedgång till offentliga toaletter och en pølsevagn.

Möbelbeskrivning - fontänen

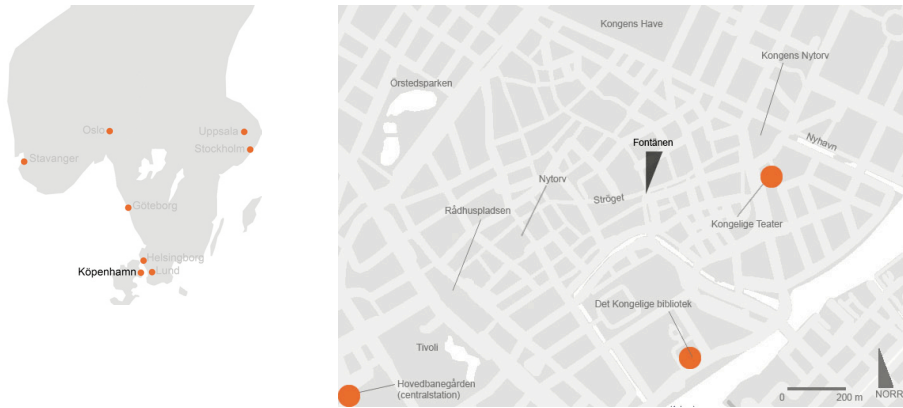
Jag sitter på en fontänkant till en rund, pampig statyfontän mitt i den danska huvudstaden. Dess primära funktion är att pryda torget med staty och vatten, men många sitter på dess kant. Den är därför en *sekundär sittplats*.

Sittytan är av granit och statyn är troligtvis av brons. *Sitthöjden* 56 cm känns för hög, jag får dingla med benen och den skarpa sittkanten trycker mot benet, vilket inte är så bekvämt. Enligt Berglund (2001) skulle jag rekommendera en avfasad sittkant. Sittdjupet är 40 cm och lutar skarpt inåt mot mitten vilket ger komfort. Det finns utrymme under sitsen så man kan böja benen bakåt, detta är positivt dels för att man kan byta sittställning dels för att det blir lättare att resa sig upp (Berglund 2001).

Analys av möbelen på platsen - fontänen

Fontänen smälter in bra i miljön och ser inte tom ut när ingen sitter där. Människor lockas av att man kan känna eller lyssna på vattnet, sitta och titta på rörelsen av människor, köpa korb och se cafélivet fortgå. Alla är välkomna att vistas här. Ljudet från vattnet underlättar att föra ett privat samtal, och det stänger ute trafikbuller (Whyte 1988).

Det intressanta mönstret av gatubeläggning och den vackra fontänen skapar en plats som avviker från andra, som ger en särskild platsidentitet till Amagertorv. Schéele talar om vikten av människors känsla av tillhörighet till en plats i samband med att den har en platsidentitet. Jag tror att Amagertorvs placering i staden har en stor betydelse för hur väl använd den är, men att även dess utmärkande utformning bidrar till dess popularitet.

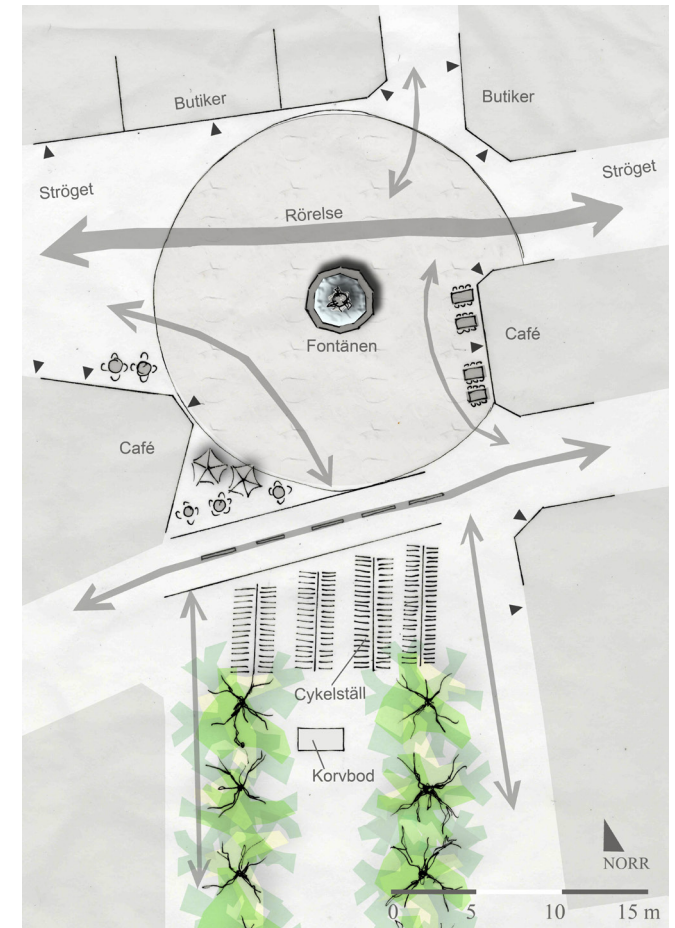
Det är en lång vy över *Højbro plads*, som tyvärr skymms mycket av en pölsevagn. Vagnen ger däremot en möjlighet att enkelt få i sig lite mat på platsen, som enligt Whyte (1988) lockar folk till en plats. Många sitter och äter sin lunch här. Här finns vuxna människor och barn som leker. Cykelparkeringen syns väl men på ett dåligt sätt – den ser rörig ut.

Fontänen står mitt i rörelsen, den står i solen och det fungerar mycket bra! En bekvämare sits, mjukare och varmare med ett ryggstöd, skulle kunna få mig att stanna längre.

Torget känns ganska rymligt; fast människor går nära och sitter nära. Det finns en tydlig rumslighet som ett torg i sig, men det flyter ut lite i *Højbro plads*.

Platsen är i allra högsta grad en *interaktionsplats*, den skiljer sig markant från den jag beskriver i Stavanger. Här står och sitter människor tätt inpå varandra. De förhåller sig inom *det sociala avstånd* som Gehl (2003) berättar om, där man kan uppfatta sinnessillstånd inom 20-25 meter och föra en konversation mellan en och tre meter.

Det är en lätt vindbris på platsen. Det är många gator som leder hit, men de är smala och höga hus kantar dem.

Denna plats brusar av liv. Här intervjuade jag en tjej som satt och väntade på att få gå till frisören som låg ett stenkast bort. Hon skulle "slå ihjäl en halvtimme" och passade på att sitta på fontänkanten där hon kunde känna sig anonym bland alla människor.

En trappa tar upp höjdskillnaden och blir en sekundär sittplats - fotoutställningen lockar människor (Nytorgv, Köpenhamn).

Övriga erfarenheter från platsstudier

Den offentliga platsens lockelse

Jag anser att attraktionen i staden ligger i dess många möjligheter och i stadens puls. Att man kan göra sina inköp, träffa andra människor, utföra sitt arbete, uppleva kultur och kunna resa iväg. Staden är den knutpunkt som leder vidare till andra platser, tack vare en buss- eller tågstation.

Uppehåll på en plats

Folk väljer att stanna på en plats för att där är ett behagligt mikroklimat och att där finns något att se på eller något att göra. Därför bör man placera sittplatser så man kan välja att sitta i sol eller halvskugga och utforma så det uppstår vindskydd, vilket både Gehl (2003) och Whyte (1988) uppmärksammar. Man bör också sträva efter att de riktar sig mot rörelsestråk och verksamheter, och med fördel ge intressanta tillägg i stadsmiljön; t.ex. utställningar.

Anledningen att man stannar på en plats kan vara att man har ett ärende eller ska vänta på någon, och det är då viktigt att det finns platser där man kan uppehålla sig i närheten av målpunkter och gångstråk. Lieberg (1992) berättar att när man ska stämma möte eller ta avsked väljer man ofta en knutpunkt som ett gatuhörn eller ett torg. Ett annat skäl till att stanna upp är att man behöver vila benen. Därför bör man ha bänkar placerade med avstånd så att t.ex. äldre orkar gå mellan dem.

Om man får möjlighet att äta mat under stadsbesöket så kan man stanna längre – det är därför en fördel om det finns matställen i

olika prisklasser inom synbart avstånd vilket är något som Whyte (1988) intygar är viktigt för en plats.

Vilken upplevelse ger platserna?

Placering i gaturummet handlar om *avstånd* och *riktning* – det påverkar vad man ser. *Rumslighet* kan komma av att en specifik yta är upphöjd och därmed skiljer sig från omgivningen. Det kan också komma av att man ser ett tydligt siktstråk i staden eller en samlad yta. En *platsidentitet* är viktig för tillhörigheten skriver Schéele (2000) - platsen ska kännas speciell.

Beroende på gaturummets storlek kan man känna olika inför en *social situation*. Det tror jag beror på de sociala avstånden som Gehl (2003) tar upp. I ett lagom stort rum som är 25-30 meter brett befinner sig andra människor på ett avstånd som gör att de lättare går att läsa av dem - man kan kommunicera effektivt.

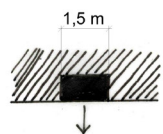
Mycket folk kan ge en känsla av *anonymitet* (Lieberg 1992) vilket kan uppfattas som avkopplande. Man kan tydligt se skillnad på vad som är privat och vad som är offentligt. En plats med en liten skala kan uppfattas som *intim*.

Hur kan sittplatser bidra till en god offentlig plats?

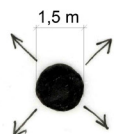
Att sitta mitt på ett torg kan vara en död placering. Närmare ett rörelsestråk känns mer intressant och kan dessutom stödja rörelsestråkets attraktion. Sittplatser placerade i en korsning ger bra möjligheter att stämma möten vilket bekräftas av Lieberg (1992).

Sittplatser gör att invånarna kan utnyttja gaturummet, t.ex. för att ta paus från arbetet och njuta av solen. En uppvärmd bänk på blåsig plats är ett positivt tillägg i stadsmiljön.

Sittkoncept

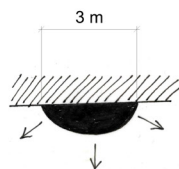
NISCH
Hög integritet - reträttplats
Låg valfrihet i riktning

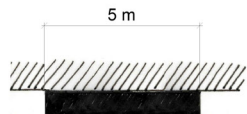
LITEN PUNKT
Hög integritet - interaktionsplats
Hög valfrihet i riktning

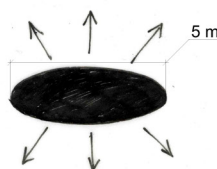
SINUS
Delvis social - interaktionsplats
Låg valfrihet i riktning

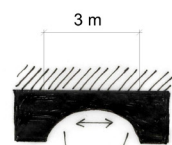
UTÅTVÄND HALVCIRKEL
Delvis integritet - reträttplats
Stor valfrihet i riktning

LÅNGBÄNK
Integritet och social - delvis reträttplats
Låg valfrihet i riktning

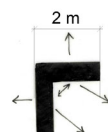
SMAL OVAL
Delvis social - interaktionsplats
Stor valfrihet i riktning

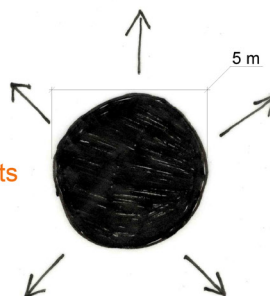
INÅTVÄND HALVCIRKEL
Social - reträttplats
Stor valfrihet i riktning

90 GRADER SLUTEN
Social - reträttplats
Delvis valfrihet i riktning

90 GRADER ÖPPEN
Social - interaktionsplats
Stor valfrihet i riktning

STOR PUNKT
Integritet - interaktionsplats
Stor valfrihet i riktning

Skisser på sittkoncept; Den streckade ytan betyder vägg.

Mina skisser på sittkoncept (se vänster sida) kan ge en bild av hur sittplatser kan fungera olika på en plats. Hur de fungerar beror på platsens egenskaper, men dessa skisser visar hur sittplatsen kan stärka en önskad funktion. Sittplatsens placering och utformning styr i vilken riktning man ser och vilken interaktion man får med andra människor. Om många av dessa koncept representeras på en plats kan det bidra till att möta många personers skilda behov. Om jag skulle hänvisa sittkoncepten till de redovisade platsstudierna så skulle *Liten punkt* representera statyn i Stavanger. En kombination av *Utåtvänd halvcirkel* och *Nisch* är trappan i Helsingborg medan *Stor punkt* är fontänen på Amagertorv i Köpenhamn.

Jag vill referera till de begrepp som Lieberg (1992) belyser i sin avhandling: interaktionsplatser och reträttplatser (begreppen förklaras på s. 21). Sittplatser i offentlig miljö ska tillgodose behov om att vara mitt bland folk och att få sitta i fred. Man ska kunna välja hur nära andra man vill placera sig.

En informell sittplats kan utgöras av ett ledande element och på så vis smälta in väl i omgivningen (Rosenskildetorget, Stavanger).

Hur kan informella sittplatser smälta in i ett stadssammanhang?

- Prydnad som kan stärka en plats identitet
- Funktionsattribut som tar upp höjdskillnad eller är en del av ett hus
- Proportioner i höjd, bredd och djup är viktiga
- Omgivningens höga detaljgrad kan göra att ett modernt tillägg inte passar in

Vad kan utgöra informella sittplatser?

- Installation eller konstverk
- Fontänkant
- Stödmur till en trappa eller en slänt
- Sockel; som det står en staty på
- Rumsavdelare; t.ex. pollare
- Ledande element; t.ex. en mur
- Trappa; som övergår i en yta av gatsten eller från en byggnad
- Fönsternisch
- Planteringsurnor

Sittkomfort - lämplig måttsättning och komfortabel sits.

Material; kallt/varmt:

Sittytor i trä ger en behaglig temperatur för att sitta på trots kyligt väder. Däremot kan det vara hårt att sitta på. En detalj som man inte alltid tänkt på vid utformningen är att metalldetaljer som håller ihop träkonstruktionen och är placerade i sittytan blir väldigt kalla på hösten.

Natursten är vackert och hållbart och det håller värmen till kvällen under varma sommark dagar. Det är trevligt att använda sig av blankpolerad natursten som förutom att det är vackert också känns trevligt att ta på. I Skandinavien bör man dock tänka på att en sittyta i natursten eller betong under kalla årstider blir kylig att sitta på, speciellt efter nederbörd. Därför är det bra att varva naturstensytor med träbelagda ytor, vilka är varmare att sitta på.

Metalldelar i sittytan är kalla att sitta på (Rådhusstorget, Helsingborg).

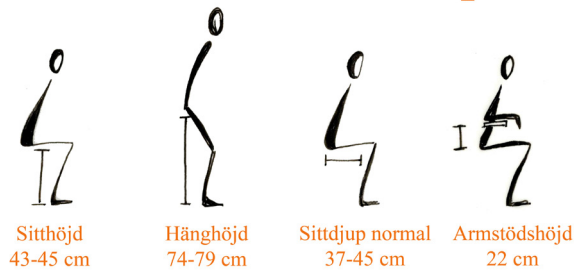
En annan variant är att tillhandahålla uppvärmda bänkar. Det finns i Norra hamnen i Helsingborg, och som en staty i Uppsala vid Fyrisån (se s. 48). Viktigt är att se till skötseln så de inte slutar fungera. Då är risken att de blir otäckt kalla – vilket så var fallet på någon av bänkarna i Norra hamnen när jag gjorde platsstudier där.

Sittexempel

Om sittplatsens mått uppfattas som bekväma beror på längden på den som sitter. Jag har utgått ifrån mig själv som är 173 cm lång. Eftersom folk är så olika stora så är det en fördel om man kan variera mått på sittplatser på en och samma torgyta. Måtten på *hänghöjd* och skissen *olika sitthöjd* är utförda endast efter egna iakttagelser. Övriga är efter observationer på plats men stödda av Berglunds (2001) och Whytes (1988) litteratur.

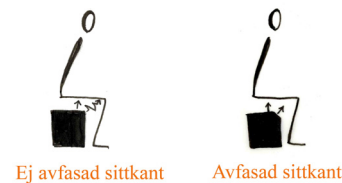
En *sitthöjd* på 43-45 cm och ett *sittdjup* på 37-45 cm är bekväma mått för att sitta i normal position. När *sitthöjden* är 74-79 cm, *hänger* man mer än sitter ordentligt; vilket också är bekvämt samtidigt som det fungerar bra för äldre personer. Ett fönster bakom sittytan i en nisch fungerar då utmärkt att luta ryggen mot (se bild s. 27). Med fördel kan sittytan luta framåt på en hängyta. En *armstödshöjd* på 22 cm är mycket bekvämt, det avlastar tyngden från armar och skuldror (Berglund 2001).

Sittexempel 1.

Måttsättning i mänsklig skala kan göra ett föremål sittbart.

Sittexempel 2.

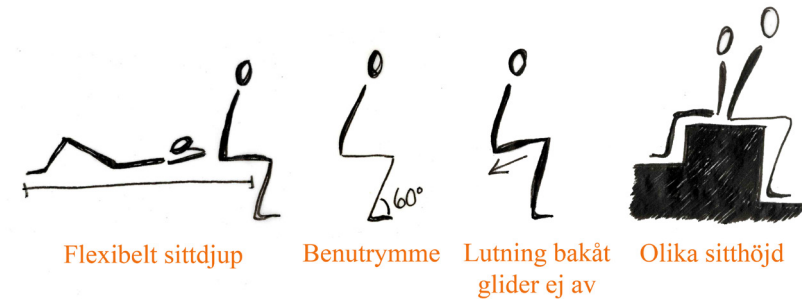

En avfasad kant lättar på trycket mot baksidan av benet.

En sittkant som inte är *avfasad* är obekvämt. En rundad form gör att sittkanten inte trycker på benet (Berglund 2001).

Ett sittdjup jag träffar på under platsstudierna är 260 cm vilket ger en flexibilitet som gör att man kan sitta och även ligga på olika håll. Det ger möjlighet för brukaren att välja hur man vill sitta. Även *benutrymmet* påverkar bekvämligheten på en sittplats.

Sittexempel 3.

En sittplats kan användas olika beroende på dess utformning.

Ett trappstegs höjd kan vara ca 20 cm - vilket är lågt som sitthöjd, men om det är en trappa med flera steg kan man därmed välja sitthöjd. Valfrihet i hur man sitter är en kvalitet som Whyte (1988) uppmärksammar. Ett problem med att sitta högt i en trappa är att det blir svårare att resa sig. Berglund (2001) talar om att en benvinkel på 60 grader när man sitter är att sträva efter. På kajen i Nyhavn får man gott om benutrymme eftersom det är ett hålrum mellan stocken man sitter på och en annan man kan ha fötterna på.

En sits som *lutar bakåt* ger god komfort. Om den tvärtom lutar framåt är det svårt att sitta avslappnat och då är det att föredra att ha en högre sittyta så att man kan hänga i stället.

Ett sätt att göra en plats som passar för flera är att göra olika sitthöjder tillgängligt. Då kan även t.ex. barn och kortväxta sitta bekvämt. Man kan också utnyttja höjdskillnaden på en plats och göra en sittyta med olika avstånd till marken på varsin sida som visas i bilden *olika sitthöjd* (se ovan).

Platsstudier - del 2

Projektet Östra Ågatan längs med Fyrisån i Uppsala.

Projektet som jag tittat på är en del i en större plan där Uppsala kommun stärker området kring Fyrisån. En annan del i projektet är upprustningen av en parallell gata till stråket (Åkerblom 2009).

Kommunen ska också ta fram en detaljplan för bostäder och lokaler för verksamhet i bottenplan i ett område längs med Fyrisån där det idag ligger en brädgård. Man planerar att bygga 400 bostäder när man har frigjort den centrala marken.

Det finns också planer om nya idrottsarenor, en gästhamn, en vattenpark och en ny bro över Fyrisån i Kungsängsesplanadens förlängning (Upsala Nya Tidning 2008-09-11).

Illustrationsplan - Mattias Nordström, White arkitekter, Uppsala.

Östra Ågatan - Fyrisån, Uppsala

Längs med Fyrisån i Uppsala finns ett stråk som fått Siennapriset 2005 för god utemiljö. Projektledare var landskapsarkitekt Mattias Nordström.

Platsen består av en ca 2,5 meter bred gång, som går längs med ån, med ett staket emellan. Längs med stråket finns många sittplatser riktade mot ån och med planteringar bakom.

Rundeln

Material på sittyta: diabasgranit

Sitthöjd: 0-31 cm - valmöjlighet i sitthöjd på grund av att markhöjden varierar. Något låg sitthöjd.

Sittdjup: 44 cm.

En bro och dess förlängda gata Bredgränd, samt det gångstråk som löper parallellt med Östra Ågatan bildar en korsning. Här finns den plats som jag kallar *Rundeln*. Det är många människor som passerar här och det upplevs som en intim och vacker plats. Folk slår sig ned och vilar eller väntar.

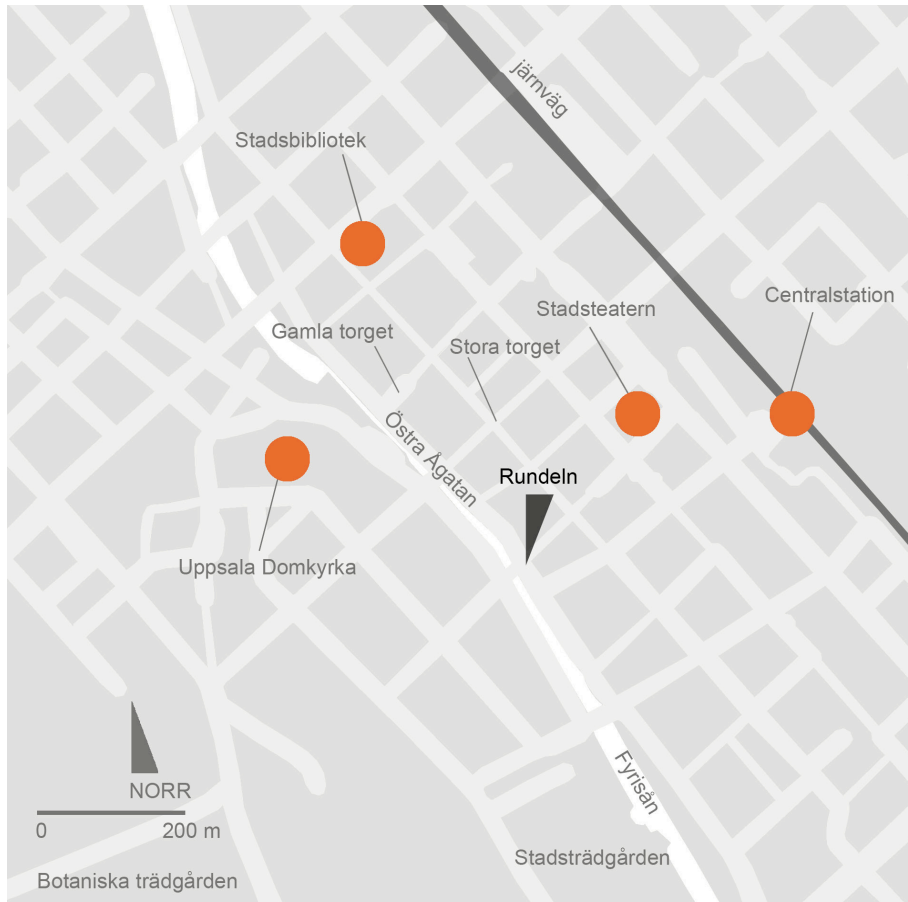
Rundeln är en stödmur till planteringen som samtidigt tar upp höjdskillnaden mellan gatan och gångstråket vid ån. I den halvcirkelformade ytan som muren bildar står en uppvuxen lind. Stödmuren är gjord i granit och har en höjd som gör den sittbar. Att den är ganska låg inbjuder kortväxta personer och barn till att sitta.

Det som gör platsen attraktiv är att den snuddar vid ån och rörelsen av folk i korsningen och över bron.

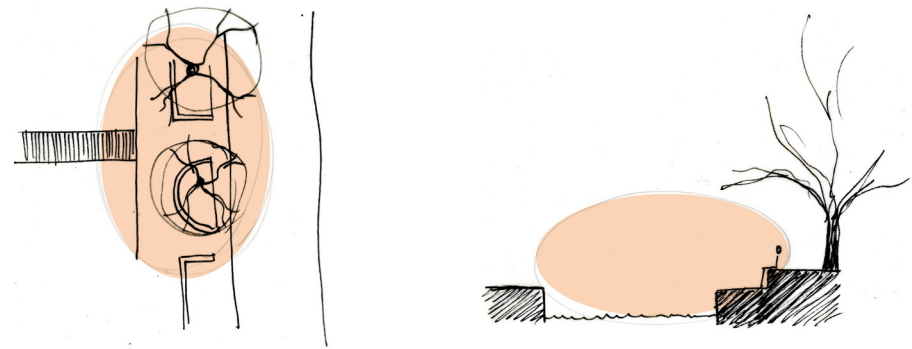
Även bilarna som kör på vägen andra sidan ån ger en rörelse som blicken dras till. Bron bjuder på detaljer som lockar till närmare betraktelse. Dessutom hänger planteringslådor (som nu på hösten är tomma) på bron. En vacker hästkastanj ramar in vyn mot norr.

Avståndet till staketet mot ån är på denna plats 160 cm, vilket är lite mindre än i övriga stråket. Det känns lite för trångt för att få plats med benen och samtidigt låta folk gå förbi. Platsen känns nästan för intim, vilket återigen berör *det sociala avståndet* som Gehl (2003) skriver om. Jag skulle kunna sätta mig lite längre bort på cirkeln, men då mister jag den förnämliga utsikt jag har. Lite mer avstånd till passerande hade förbättrat platsen.

Något mer som hade gjort platsen ännu bättre är lä-skydd mot vindarna, vilket Gehl (2003) och Whyte (1988) uppmärksammar i litteraturen.

Markering visar placering av rundeln.

Upplevd rumslighet i korsningen och med ån

Det finns en tydlig rumslighet med korsningen och en annan med ån. Många får plats att sitta på möbelen, och det är tillräckligt bred sittyta för att man ska kunna hålla avstånd. När man går förbi märker man knappt att man kan sitta där så bra smälter den in i miljöns funktion och stiluttryck. Eftersom det är en halvcirkel så kan man rikta sig åt olika håll, precis som på trappan i Helsingborg (se s. 32), vilket är positivt.

Det här var en av mina favoritsittplatser under fältstudierna. Kanske för att den inte kändes som en sittplats när man gick förbi, och ändå var så flexibel när man väl satt där, men också för att där var mycket rörelse.

Granitbänken

Material på sittyta: a. ekräribbor som ligger på balkar, fastskruvade i diabasgranit, b. diabas hela vägen.

Sitthöjd: a. 38 cm (trä), b. 41 cm (granit) c. 59 cm (högre nivå på granit)

Sittdjup: 46 cm.

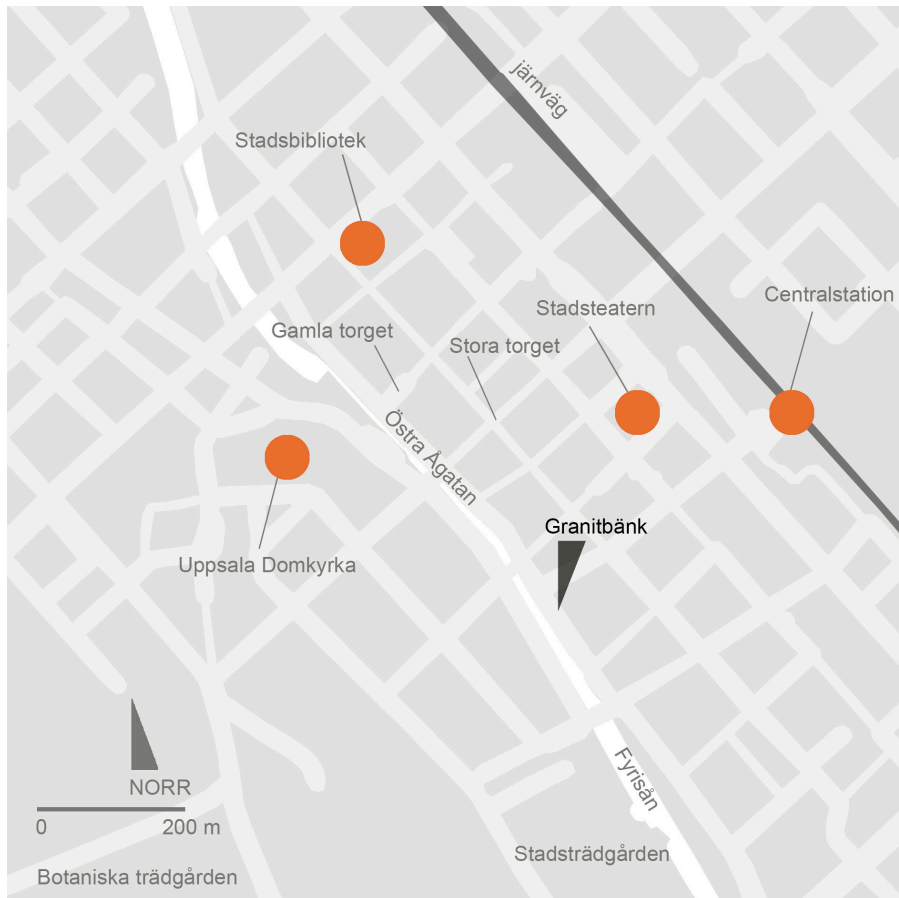
Det är svårt att säga om *granitbänken* är en sekundär eller en primär sittplats eftersom den är gjord för att sitta på. Man kan uppfatta de längder som är beklädda med trä som primära, och de som bara består av ett granitblock som sekundära; fast de flyter ihop. Här finns anledning att benämna sittplatserna som informella och formella eftersom de är gjorda för att sitta på, men ändå smälter in. De smälter in eftersom de fungerar som ledande element längs med stråket och rumsavdelare mellan stråk och bilväg.

Granitbänken ser inte tom ut när ingen sitter där, knappt träbänken heller. Möbeln blir till en prydnad vilket jag tror beror dels på de vackra materialen, och dels att de är återkommande placerade längs med stråket som ett ledande element.

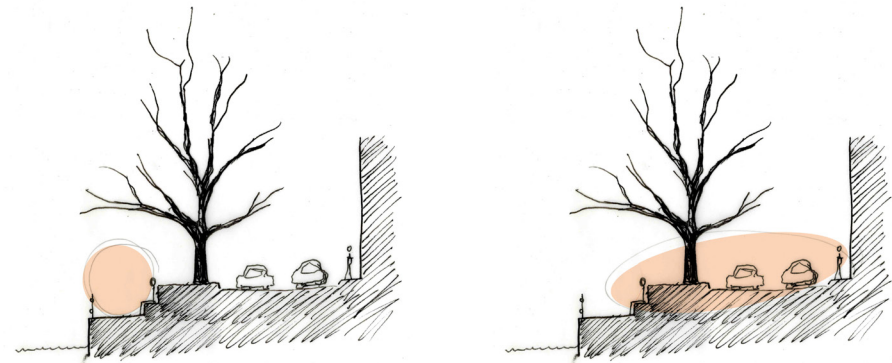
När man sitter här kan man titta på vattnet i ån, och på folk som går längs med stråket. Man kan utforska bilvägen på andra sidan ån eller de broar som leder över dit.

Folk går med barnvagnen eller med hunden och många äter lunch här. Någon letar efter pantburkar i soporna, medans andra passerar eller vistas på platsen. Både Whyte (1988) och Gehl (2003) intygar att det är folk man helst tittar på, vilket gör detta till en bra plats.

Jag tycker att avståndet 2,5 m mellan sittplatsen och ån (bredden på gångstråket) är lagom för att man ska kunna se människor på nära håll. Sittplatsen känns intim eftersom det är ett kort avstånd till åkanten och staketet framför. Gehl hävdar att *det sociala avståndet* mellan en och tre meter används när man för ett samtal. Jag tror att min känsla av att platsen är intim hänger ihop med vetskapen att jag kan höra vad passerande människor säger, och att jag utan ansträngning skulle göra mig hörd om jag ville.

Markering visar placering av granitbänken.

Upplevd rumslighet i gångstråket samt med gatan bakom.

Det är en tydlig rumslighet, dels som gångstråk, dels med den bakomvarande gatan.

Man kan vara ifred här. Den långa ytan med sittplatser gör att man inte behöver trängas. Trots att man är nära folk som passerar kan platsen fungera som reträttplats mellan dem som sitter genom att man kan hålla avståndet till dem.

Det är en väldigt blåsig dag när jag besöker platsen och här är inte lä. Jag råkade ut för både att få hjälpa en man att stoppa hans lunchkasse från att blåsa iväg, samt att få en gammal matkartong i ryggen när en man rotade i soporna och den flög iväg.

Träribborna är varma att sitta på, men lite väl smala för att det ska vara riktigt bekvämt. Det är en enda lång möbel som smälter ihop, både med trädetaljer och utan. Där det finns en högre bänk (18 cm) kan man luta armen mot eller ställa picknickkorgen, vilket är en smart detalj.

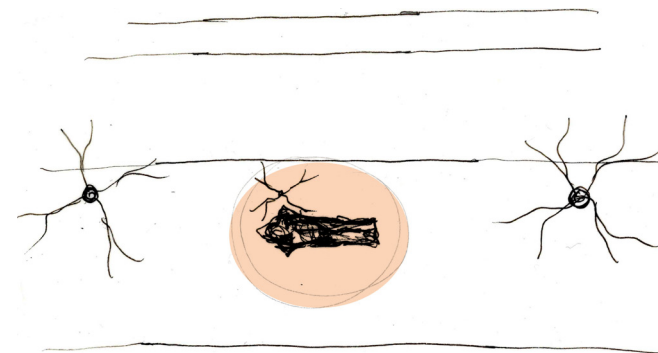
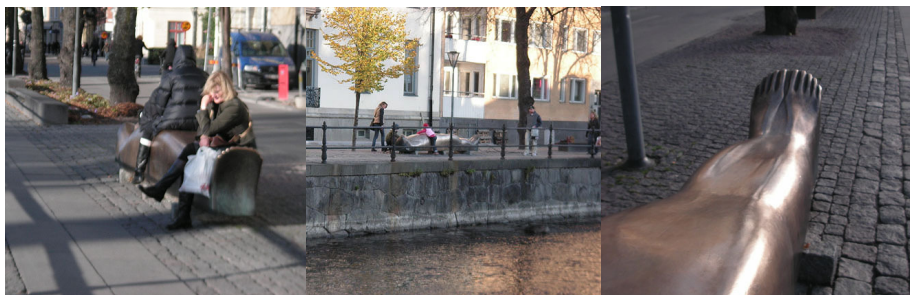
Varm staty

Material på sittyta: Brons som är uppvärmd, statyn föreställer en gubbe som ligger på rygg.

Sitthöjd: 46-70 cm beroende på var man sitter

Sittdjup: ca 40 cm.

Den varma statyn som kallas för *Jonasskulptur* är utformad av konstnären Kajsa Mattas och finns längs med samma stråk som granitbänken och rundeln. Det är en staty formad som en människa som vilar på rygg. Den är uppvärmd vilket lockar många att sitta här trots den snåla höstkylan. Man har skapat något som ger en attraktiv utemiljö även i vintertid vilket Gehl (2003) förespråkar som viktigt i vårt nordiska klimat.

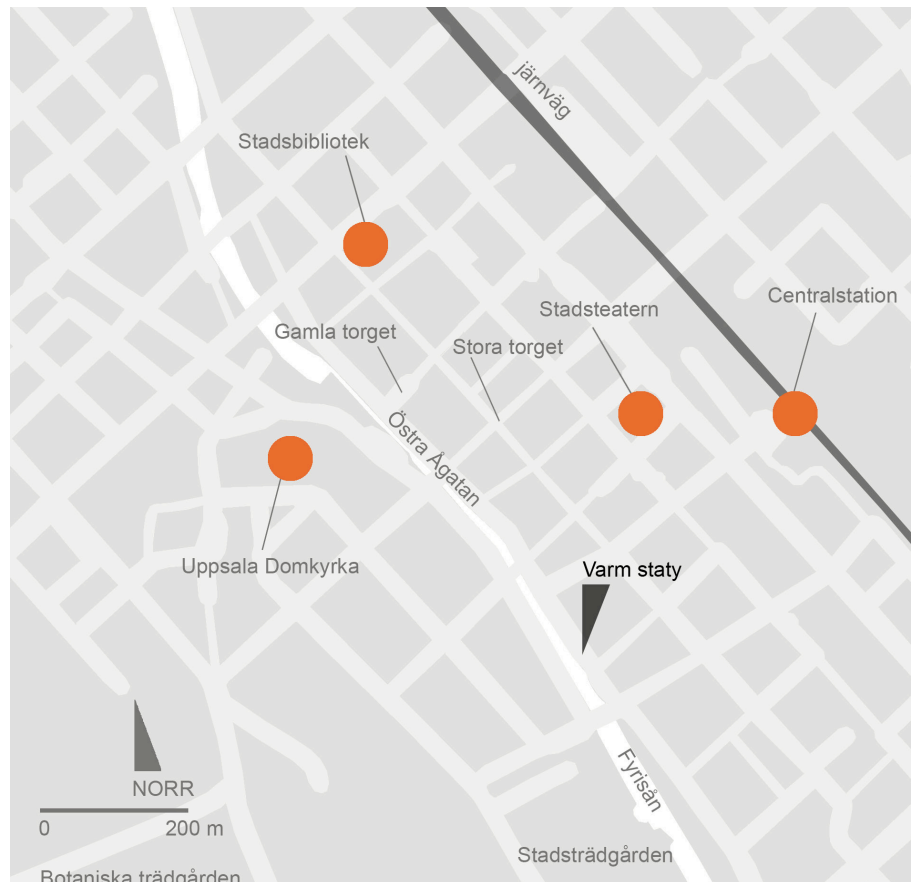
Upplevd rumslighet runt den varma statyn.

Det är fria ytor kring statyn; ingen plantering som vid granitbänken utan bara ett enskilda träd.

Statyn står på samma avstånd från ån som granitbänken. Platsen runt omkring känns intim, fast lite mer öppen än runt granitbänkarna. Jag upplever mindre rumslighet framåt mot gångstråket och ån, än vad det känns vid bänkarna, dock upplever jag mer rumslighet runt själva statyn; med den som centrumpunkt.

Det är spännande med en staty som man kan sitta på. Den är i rätt skala för att man ska kunna uppleva den och komma nära, och ett inslag av konst stimulerar fantasin och sinnena. Barn som går förbi kan inte undgå att stanna upp och leka på och runt om den. Intresset förstärks av att statyn är uppvärmd. Den skapar en plats som bidrar till en god offentlig miljö.

Med ett socialt perspektiv på sittplatsen är den bra utformad. Sittplatsen är ganska lång (4,65 m), så man kan tillåta sig att dela bänk med främmande människor. Här kommer *det sociala avståndet* åter upp. Här handlar det om att ett avstånd större än tre meter skapar en tillräckligt bred sittplats för att flera sällskap ska våga sätta sig, utan att tränga sig på de som redan sitter.

Markering visar placering av Varm staty.

Att statyn har en särskild form och att den är uppvärmd ger något att prata om. Därför kan Whytes begrepp om *triangulation* (se s. 16) appliceras på platsen. Föremålet kan få två främmande människor att ta kontakt angående det de uppmärksammar som annorlunda i deras gemensamma miljö. Det hände mig när jag satt på platsen.

Att den är ojämnt formad ger många olika sitthöjder och gör att man kan luta sig; t.ex. så att statyns fötter blir ryggstöd. Man kan sitta på olika sätt vilket är bra ur synvinkeln att man ska ha valfrihet i sittställning (Whyte 1988). Den har rundade kanter vilket är bekvämt för benen eftersom det avlastar baksidan av låret (Berglund 2001).

Den smälter inte in i miljön - men det är på ett positivt sätt den sticker ut, vilket gör att den passar in. Ett matställe i närheten skulle kunna ge ännu mer till platsen.

Sammanfattning – Platser på Östra Ågatan

Dessa tre sittplatser pockar på uppmärksamhet i olika grad; från den stillsamma *rundeln* till den värdiga *granitbänken* till den uppseendeväckande *varma statyn*. Tillsammans skapar de många alternativ till platser att sitta på där alla kan hitta något som passar. Dessutom kan man på varje plats använda sittplatsen på olika sätt genom att välja vilken riktning man sätter sig i eller om man kan hitta stöd för ryggen. Tack vare de utsträckta sittbara ytorna har man stor valmöjlighet att välja distans till andra människor.

Komforten är viktig. Värme i sitsen gör platsen användbar även kalla höstdagar.

Var platsen är placerad i staden påverkar intensiteten i rörelsen runt omkring, vilket bidrar till om det finns något intressant att betrakta.

Mattias Nordströms tankar

”För mig är frågan om användbarheten och hur platsens utformning bäddar för möjligheter att ta den i besittning en central fråga i allt jag gör” (Mattias Nordström 2008-11-03).

Förutsättningar

Mattias berättar om de möjligheter som fanns på platsen redan innan den nya gestaltningen tog form. Det var ett bra läge med sol och utsikt och den centrala placeringen i Uppsala ger tillgång till mycket folk vilket är vad folk tycker om att titta på.

Det fanns en höjdskillnad mellan gata och kaj som Mattias ville utnyttja för att få olika möjligheter längs med sträckan. I norr var höjdskillnaden ca 60 cm medan marken planades ut i söder.

Höjdskillnaden mellan norra och södra delen av stråket skapar olika förutsättningar för informella sittplatser.

Till vänster; sittplatser i gradängar i norr, i mitten; sittplats på stödmur, till höger; jämn markhöjd med sittplats på staty i söder.

Olika typer av platser

På grund av höjdskillnaden i norr valde man att använda gradängar. Detta gjordes för att ge ett sittlandskap där många kan samlas, berättar Mattias. Från platsen har man utsikt nedför ån.

Under kastanjerna sitter man på rad på långa stödmurar. Tanken är att man ska känna mer avskildhet på denna sträcka samt ha en stark vattenkontakt. Jag uppfattar att Mattias genom de långa bänkarna vill åstadkomma en anonymitet mellan de som sitter – att man kan placera sig långt ifrån andra för att vara ifred. Han framhäver att ”... alla vill inte gnugga axel med en okänd.”

I söder är markhöjden på stråket jämn med gatan och kontakten däremellan större. Man prioriterade bort ryggstöd för att behålla öppenheten. Kajsa Mattas Jonasskulptur *bildar en plats* och den som sitter här är *synlig för andra*.

Stödmurens längd har platsens skala framför soffans.

Granitmuren

Det är en sittyta på den stödmur som går längs med stråket. Mattias påpekar att skalan på murens längd är platsens före soffans. Jag tror att detta är en förklaring till varför muren smälter in. Man läser in den som en stödmur som passar de höga träden framför en sittplats som ska fungera för en människa.

Flera nivåer i granitmuren bidrar till olika sittande. Mattias uppmärksammar att där det är högre får man bättre överblick av sin omgivning, men att man kanske inte sitter lika länge. Olika nivåer gör också att man kan ta stöd i den högre för att få hjälp att resa sig. Sex meter breda träsitsar av ribbor i ek avlöser granitytan på vissa ställen för att ge en varmare sits.

Sammanhållet område

Den svarta diabasmuren är tänkt att hålla ihop området med sitt formspråk. Den mörka färgen passar ihop med den befintliga åkanten och bidrar till ett nedtonat uttryck, tillskillnad från om det varit en ljus granit. Även om den bryts av ramper och trappsteg söder om Västgötaspången var det viktigt att fortsätta bygglådan på samma sätt. Det fanns en avsikt att inte lägga till design på platsen men att använda de rena former som redan fanns där.

Mattias berättar att de även fogade in sophantering i helheten, kärll finns inflikade i stödmuren, men eftersom det blivit väldigt populärt att äta sin lunch på platsen har kommunen varit tvungna att ställa ut vanliga papperskorgar som avviker från stråkets formspråk - för att möta det ökade behovet.

Samarbete med konstnär

Mattias är mycket positiv till att arbetet ihop med konstnären Kajsa Mattas. Hon gav synpunkter på utformning av marken och Mattias var med och påverkade val och placering av konsten.

Inskription av konstnären Kajsa Mattas.

Resultat av brukarintervjuer

Mina möten med brukare

När pratade med folk som jag träffade under mina platsbesök belyste de saker som jag redan hade hittat i litteraturen. Informationen fick mer tyngd när någon som inte är professionell inom stadsplanering tog upp samma argument för en god sittplats. Många tyckte ha funderat över sitt val av sittplats.

”Vi ville helst sitta på den varma statyn, med det var yngre som hade tagit den i beslag” (intervju med en man och en kvinna ca 60 år, Fyrisån, Östra Ågatan, Uppsala 2008-10-22).

Jag fick höra många bra kommentarer under mina platsstudier och det handlade om att det känns mer avslappnat att sitta på sekundära sittplatser. Man väljer sittplatser som är bekväma, rena, varma och torra. En äldre man hävdade att om han hade varit yngre kunde han ha suttit på en gren, men nu krävde han lite mer bekvämlighet. En del valde hellre primära sittplatser om det fanns för bekvämlighetens skull.

Även en vacker utsikt över vatten eller över vackra blommor, och en solig plats var viktigt för en del av dem jag har pratat med.

”Där det finns vatten! Båtar. Människorna runt omkring oss spelar ingen roll, jag skulle ha vistats här ändå” (intervju med en man, ca 25 år, Nyhavn, kajkanten längs med kanalen 2008-10-17).

Några gamla personer jag pratade med betonade att det är skönt med en lugn plats med ordentligt med papperskorgar så att det ser fräscht ut, medan en yngre tjej gillade att sitta bland massa folk för att känna sig anonym och för att få känslan av att vara i en stor stad.

Vissa satt för att vila benen, andra för att vänta på ett möte eller sin buss – många satt för att äta sin lunch. Man kan vara mer flexibel i vad man ska äta till lunch om det finns sittplatser i närheten av enklare matställen med ”take away”.

”It’s near the bakery and it’s sunny. The bakery has no seatings” (intervju med två män som åt bröd, ca 40 år, på en bänk på Kongens nytorv 2008-10-17).

Ett annat viktigt påstående jag fick höra är att utnyttjandet av sittplatserna är gratis. Det är viktigt att ge alternativ till de uteserveringar som kräver att man köper något för att få använda dem. Dessutom bör man göra sittplatser och miljöer som inspirerar till lek. Då tillgodoser man en yngre publik, och därmed också deras föräldrar.

Jag fick uppfattningen att det är viktigt att sittplatserna finns på nära avstånd från där folket vistas; bostaden och arbetet. Då kan man använda platsen dagligen och det ger en vital stad.

Dessa resultat mynnar ut i en förståelse av att staden ska tillgodose så många olika människor. Man ska planera för folk i olika åldrar och med olika preferenser och behov. Olika behov kan uppkomma beroende på situationen. Om man är på en kort rast från arbetet och vill äta lunch i solen krävs en annan sittplats än om man vill uppleva stadens puls bland ett myller av folk under ett kort stadsbesök.

Varför sitter man?

- Äter (ofta lunch)
- Tittar på utsikten
- Väntar på sitt sällskap, på att göra ett ärende (fördriver tid), har paus i arbetet
- Solar och njuter av vädret
- Tänker
- Vilar benen
- Roar sig – en staty är ett roligt lekredskap
- Värmer sig – varma sittplatser är populärt under kalla dagar
- Röker – utanför caféet
- Upprätthåller revir – bor i närheten, har växt upp i området, en kille satt vid sin båt

Vad är en god sittplats?

- *Komfortabel* - skön form, ryggstöd och armstöd, varm att sitta på
- *Renlig* - ren bänk, prydlig omgivning m.h.a. papperskorgar
- *Med utsikt* – vatten, aktivitet, parkmiljö, vackra blommor
- *Tillgänglig* – gratis; till skillnad från att sitta på café
- *Funktionell* – har bord
- *Anonym* – bland mycket folk, känsla av stor stad
- *Rekreativ* - det ska vara lugnt, inbjudande, ljust (solbelyst)

Sammanfattning av fältstudier

- Ta vara på *kanter, befintliga höjder och former i fasader*.
- Utmärkande utformning kan ge *platsidentitet*.
- *Målpunkter* – kan jämföras med Gehls *nödvändiga aktiviteter*.
- *Utsikt* - nedför en gata, mot människor eller en parkmiljö
- *Sittmaterial* – trä och uppvärmd bänk; användbart vintertid.
- *Sinnena stimulans* - mänsklig skala, vad sinnena kan uppleva.
- *Reträttplats* - trots många människor; om man kan distansera sig från andra sittande och skapa ett revir.

Domkyrkan är en känd symbol i Lund.

Stationshuset är det första man möter när man kommer med tåget till Lund.

4. Förslag

Lunds centrums utveckling idag

Regional betydelse

Lund är känd som en anrik studentstad med en småskalig stadskärna och den berömda Domkyrkan. Staden har en järnvägsstation med god kommunikation; Malmö ligger femton minuter bort, Helsingborg en halvtimme och Köpenhamn en timme. Lund är det första mötet med Öresundregionen för den som kommer med X2000 från Stockholm. Under våren 2009 byggs förlängda perronger på Lunds station för att möta behovet från de som pendlar i regionen.

I staden finns flera torgplatser varav de viktigaste är Stortorget och Mårtenstorget. På Stortorget hålls arrangemang och det är en populär mötesplats - med uteserveringar i norra delen och med offentliga sittplatser längs med torgytans kanter. Den första vårsolen lockar hit mängder av människor som vill njuta av värmen, och även marken tas i anspråk till att sitta på. Mårtenstorget är den mest betydande platsen för torghandel under dagtid. Kvällstid förändras karaktären drastiskt och blir ett parkeringstorg. Det mesta sittandet sker längs med den norra fasaden, vars majoritet av besökare tillhör det intelligande systembolagets stamgäster. Den homogena brukargruppen kan uppfattas som ett problem.

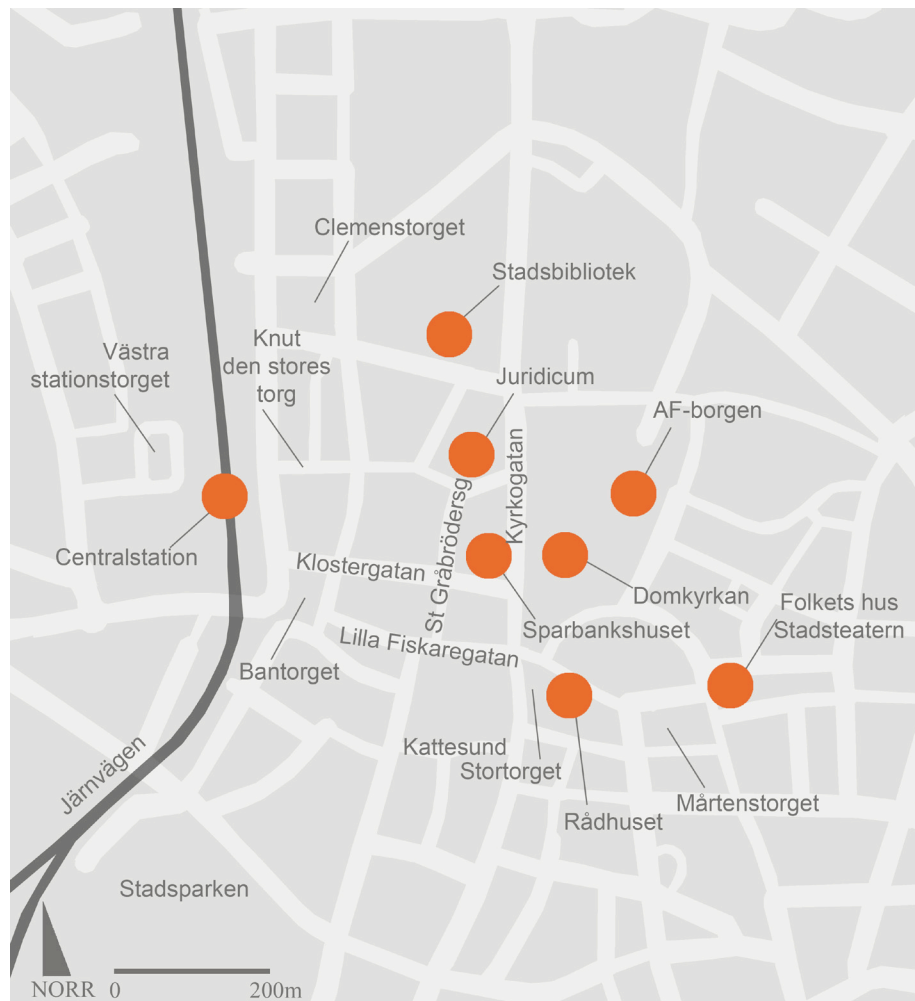
Till vänster; Stortorget i Lund mot norr, till höger; Mårtenstorget i Lund mot ost.

Lilla Fiskaregatan - den viktigaste gågatan i Lund, Till höger i bilden börjar Stora Gråbrödersgatan.

Röster om Lunds centrum

Trekorsningen som utgörs av Lilla Fiskaregatan och Stora Gråbrödersgatan är Lunds bästa läge enligt svensk handel. Lilla Fiskaregatan är den gågatan där det rör sig flest folk, och den fungerar som en viktig cykelled i staden. Men många hyresavtal för butiker i Lund sades upp under december 2008. Citysamverkan är en organisation som samlar

kommun, handlare och fastighetsägare. Dess ordförande Ulf Wallén hävdar att öppettiderna måste anpassas till när folk vill handla (Sydsvenskan 2009-02-20).

”Som Lundabo har man fått vänja sig vid att gå gatan fram och få se ytterligare ett skyltfönster med brun papp och någon blaffig mäklarskylt om ledig lokal” (Eskil Fagerström, Sydsvenskan 2009-01-10).

Göran Brink säger i Sydsvenskan om Lunds framtid ”... jag tror att det behövs rejäla grepp för att få en långsiktig utveckling av centrum.” Gösta John Bredberg vill ha ett mindre kulturhus, med en konsertsal som rymmer ca 250 platser i Lund. Arne Paulsson föreslår ett nytt P-hus med bostäder på kommunens P-plats bakom stadshuset (Sydsvenskan 2007-02-22).

Stråket

Eftersom jag upplever att Lund idag är svårt att orientera sig i vill jag försöka lösa den aspekten. Både Schéele (2000) och Gehl (2003) skriver om att det är viktigt att känna en *tydlig struktur* i staden och att det bidrar till att känna trivsel.

En viktig punkt i staden är centralstationen varifrån människor kommer till fots, både turister, arbetande och boende. Vidare är Stortorget och Mårtenstorget samlingsplatser där man kan uppehålla sig eller strosa på torghandeln.

På 80-talet byggdes många gator i Lund om till gågator (Wahl 2005). Många av gatorna har ett trevligt utseende och en fungerande handel, men de hänger inte ihop på ett logiskt sätt (se diagram över gågator i befintlig situation, s. 57).

Strukturdiagram visar hur lunds gågator och handelsintensitet är utspridd idag respektive i mitt förslag. Detta leder till val av plats för gestaltning.

Informella sittplatser i det offentliga stadsrummet

Jag vill göra en sammanhållen gågata i centrum, från centralen till Mårtenstorget och via Stora Gråbrödersgatan, som tydliggör stadskärnan. För att stärka gågatans betydelse vill jag intensifiera handeln längs med stråket, eftersom handeln fungerar som dragningskraft och målpunkter i staden (Bergman och Schéele 2000; Östman, intervju 2009-02-02). Genom att bygga butikslokaler på en befintlig tomt samt öppna upp för smala butikslokaler med skyltfönster i befintliga byggnader längst med stråket, intensifieras handeln.

Längs med detta stråk finns en parkeringsplats bakom stadshuset, där fastighetsägaren Arne Paulsson har föreslagit att bygga P-hus och bostäder. Om istället norra delen av Stora Gråbrödersgatan görs om till gågata, försvinner bilarna på parkeringen och det finns möjlighet att göra platsen tillgänglig för vistelse för gående. Inspirationen kommer från Köpenhamn där man med gott resultat har tagit bort bilarna från många platser till förmån för uppehållsmöjlighet för invånarna (Gehl och Gemzoe 1996).

Jag vill omforma platsen till ett mindre torg som jag föreslår att kalla *Gråbrödersplatsen*. Genom att skapa möjligheter för informella sittplatser på Gråbrödersplatsen kan ett stort antal människor vistas där utan att det ser ödsligt ut när ingen sitter där. Detta gör platsen flexibel mellan dagar med mycket folk och dagar med lite folk (Gehl 2003) - och attraktiv eftersom att betrakta andra människor är det mest intressanta man kan göra i stadsmiljö (Whyte 1988). Sittplatserna på Gråbrödersplatsen påverkar Lund - inte bara i den lilla skalan - utan skulle också fungera väl i stadsstrukturens helhet. De skulle bli en vitamininjektion till stråket, med möjlighet för att göra ett uppehåll för rekreation och för möten mellan människor i staden.

Fastigheten Altona 9 - parkeringen bakom stadshuset i Lund.

Till vänster; Folkets hus - Stadsteatern, till höger; Sparbankshuset.

Kulturell infrastruktur

Lunds stadsteater är idag placerad i Folkets hus som är en fin byggnad, men ganska diskret (se bild till vänster). Margareta Biörnstad förklarar med begreppet kulturell infrastruktur att ett samhälles kulturinstitutioner ger samhörighet med tidigare generationer och skapar en kollektiv identitet och gemenskap (Bergman och Schéele 2000). Jag har en idé att man kan bygga om och använda någon av de pampiga gamla bankbyggnaderna; t.ex. Sparbanken Finns lokaler (se bild till höger) för att ge teaterföreställningar och andra kulturella evenemang. Den byggnaden skulle ge mer värdighet åt kulturlivet och dessutom vara lättare att hitta i det mer centrala läget. Ytterligare en fördel är att denna byggnad har bakgård mot Stora Gråbrödersgatan, vilket kunde ge mer liv till Gråbrödersplatsen samt åt det stråk genom Lund som jag strävar efter att knyta ihop.

Historia - Stora Gråbrödersgatan Medeltid till tidigt 1900-tal

Gråbrödraklostret - början till universitetet

Klostergatan låg längre söder ut på medeltiden. Precis norr om gatan låg gråbrödraklostrets kyrka - Sankta Katarina kloster. Troligen grundades det i Lund 1239, men stod färdigt först på 1270-talet (Blom 2001).

På klostret inrättades 1425 vad som idag är att jämföra med Universitet (då; Studium Generale i Lund) och 1438 kom undervisningen igång. Det var länge den enda högskolan i Norden. Klostret raserades under senare delen av 1500-talet (Blom 2001). Gatunamnet Gråbrödersgatan är känt i skrift sedan 1685 (Pamp 1998).

Kvarteret Altona

Värdshuset Altona

Det kvarter där tomten för mitt förslag ligger på heter Altona. Namnet kommer efter det värdshus som år 1840 byggdes på Sparbanken Finns nuvarande plats på Kyrkogatan.

Stora Gråbrödersgatans betydelse

Innan 1702 användes Stora Gråbrödersgatan flitigt för att röra sig i nord-sydlig riktning. Denna gata var då viktig, då både denna och den tvärgående Klostergatan strax nedanför, hade sammanhängande bebyggelse. Men kvarteret förändrades när Kyrkogatan byggdes framför domkyrkan - och blev den självklara

vägen i nord-sydlig riktning. På 1800-talet stärktes Klosterгатans betydelse och hade större tomter och finare hus än vad som fanns på Stora Gråbrödersgatan (Bevaringskommittén 1981).

Bankkvarter

Under sent 1800-tal och tidigt 1900-tal lokaliserade sig tre penninginstitut i kvarteret Altona vända mot domkyrkan, p.g.a. det centrala läget. Det blev stora och påkostade byggnader. På hörnet vid Kyrko- och Klosterгатan byggde Sparbanken hus 1872-74, men år 1900 inreddes bottenplan som butikslokaler och skyltfönster sattes in. Man kom att bygga nya lokaler på tomten norr om den första byggnaden. Båda dessa hus har bakgård mot den tomt som förslaget tar form. Även nuvarande stadshuset - som byggdes som bank, postkontor och stora lägenheter - har sin bakgård vänd mot tomten. 1926 blev huset kommunal förvaltningsbyggnad. Skånska hypoteksföreningens andra hus I kvarteret byggdes i natursten med en strikt fasad mot Kyrkogatan. Huset går igenom hela kvarteret, och på adressen Stora Gråbrödersgatan 16 placerades matsalar, personalrum och kök till byggnaden (Bevaringskommittén 1981).

Husens historia

Husen i kvarteret Altona

- Stora Gråbrödersgatan 10 - Byggår 1917-1919. I botten fanns ursprungligen en bankhall. Idag ryms butiken Korthuset.
- Stora Gråbrödersgatan 12 - Byggdes 1908, ombyggnation 1935. Idag finns här butiken Sy-city och en inredningsbutik.
- Stora Gråbrödersgatan 14 - 1947-1955 fanns här *Hemgården* vilket var en fritidsgård för ungdomar (Sydsvenskan 2006-02-28). Idag kontor.

Arne Paulsson köpte 2004 hela kvarteret Kyrkogatan-Klosterгатan- Stora Gråbrödersgatan (Sydsvenskan 2005-11-22) - men Altona 9, som är parkeringsplatsen bakom stadshuset, ägs av Lunds kommun (Naji, 2009-02-26).

Husen mitt emot kvarteret Altona

- Stora Gråbrödersgatan 9 – Hörnhuset är byggt 1879. 1907 byggdes det om i samband med att Lindstedtska Universitetsbokhandeln behövde större skyltfönster och nya portar byggdes. Idag huserar Lindex här.
- Stora Gråbrödersgatan 11 – *Tegnérshuset* byggdes 1768. Detta var Esaias Tegnér's hem. 1862 tog Tegnér'sstiftelsen över huset för att bevara det och idag är det museum.
- Stora Gråbrödersgatan 13 - Byggår 1845. 1906 gjordes ombyggnation för att få skyltfönster. Ett tegelhus på gården kommer sannolikt från gråbrödraklostrets anläggning. Idag: Galleri Jäger & Jansson, ett bokantikvariat, en databutik och en butik med konstnärsmaterial. Samma adress har även Vuxenskolan som håller aktiviteter som t.ex. Lunds studenters folkdanslag och Salsa-dans.
- Stora Gråbrödersgatan 15 - Byggår 1854, ombyggt 1904 då envåningshuset byggdes på med en våning, 1936 lades skyltfönster till fasaden (Bevaringskommittén 1981). Idag ligger en turistbyrå i byggnaden.

Juridicum, beläget där Stora Gråbrödersgatan slutar i norr och känt som juriststudenternas lokaler, byggdes 1914-1915 som post- och telegrafhus. Sålde från privat ägo till Universitetet (Sydsvenskan 2007-09-21).

1933 och 1941 revs bebyggelse som tidigare slutit Lilla Gråbrödersgatan mot väst (Palm 1998).

Idéer för kvarteret Altona

Dagens gatunamn och kvartersbeteckning speglar historia som man har spårat till 1200-talet. Kvarteret Altona är gammalt och har förändrats mycket över tiden. Från 1900-talets början fick man behov av butikslokaler, då genomförde man ombyggnad av befintliga hus och satte in skyltfönster. Om man behövde en våning till så byggdes det (Bevaringskommittén, 1981).

Skapa förutsättningar för handel och boende

Trots den historiska bakgrunden på platsen tror jag att man måste se till dagens behov, som man gjorde förr. Det är viktigt att Lunds stadskärna inte stagnerar i det som har varit. Man måste utveckla staden så att den sprudlar av liv, samtidigt som man ömt måste vårda och restaurera de byggnader som finns.

Jag tror att enstaka *fill in* i form av byggnader kan bidra till en positiv stadsbild. De bör utformas så att de passar in i miljöns skala, utan att vara en kopia av de byggnader som redan finns där. Man kan visa att det satsas på något nytt och spännande samtidigt som man kan tillföra nytt liv i området. Detta ser jag en möjlighet att göra på kvarteret Altonas nordvästra plats där det idag är en parkering bakom en mur (Se bild till ovan till höger). Jag tänker mig envåningshus som rymmer butikslokaler närmast gatan. Byggnaderna får inte vara så höga att de stänger ute solen som värmer platsen utanför Juridicum. Längs med den höga brandväggen, kan man bygga små lägenheter på höjd på nordsidan, utan att de skuggar mer än idag. Det skulle kunna vara studentlägenheter för att ge puls till stråket.

Dessutom tror jag att man med en känslig hand kan hantera befintliga byggnader som man gjorde i början på 1900-talet, och göra plats för nya skyltfönster med butiker som ger nytt liv.

Möjlig plats för exploatering (nordvästra delen av kvarteret Altona).

Stora Gråbrödersgatan i Lund sett från Altona 9 - till vänster; nedför gatan mot Klostergatan, till höger; uppför gatan mot Juridicum.

Altona 9 – Idag en baksida i staden

Platsen som jag har valt att gestalta är den parkering som har fastighetsbeteckningen Altona 9, intill den bakgård som tillhör Sparbanken Finn. Den ligger på norra delen av Stora Gråbrödersgatan, en gata som trots sitt centrala läge känns som en baksida av staden. Idag fylls den av 26 parkeringsplatser.

Gehl (2003) berättar om hur Köpenhamns stadskärna har gått från att vara belamrad med bilar till att rensas på motorfordon och göra plats för människan. Jag tror att denna plats skulle kunna ge Lunds stadskärna en fin miljö för möte och aktivitet som jag tror Lund behöver. Det skulle kunna åstadkommas om man tog bort parkeringen och gjorde hela Stora Gråbrödersgatan till gågata.

Platsen skulle ha stor betydelse i det stråk som jag vill skapa i staden. Till vänster visas bilder på Stora Gråbrödersgatan ned mot Klostergatan och upp mot

Befintlig situationsplan - ritad efter ritningar från Lantmäteriet, Stadsbyggnadskontoret i Lund.

Juridicum-byggnaden, där man även ser den handel som finns på platsen. Idag finns här en enkelriktad bilväg vars riktning går upp mot Juridicum, och en separerad gångtrottoar på varje sida av vägen.

Altona 9 - till vänster; uppifrån, till höger; befintlig bilparkering.

Till vänster; den norra brandväggen, till höger; den norra muren.

Till vänster; bevakad grind mot Sparbankshusets bakgård, till höger; den södra brandväggen.

Platsen omges i norr av en hög brandvägg och en mur. På bilden med den norra brandväggen kan man ana en man som står och njuter av solen. Bilden är tagen i februari månad.

Till Sparbanken Finns bakgård finns en kameraövervakad grind som avvisar den obehörige. Här syns också befintliga tegelmurar som har en komplex uppbyggnad av valv runt flera nischer. Platsen södra brandvägg är vidsträckt men trots det ger tegelmaterialet en känsla av detaljering.

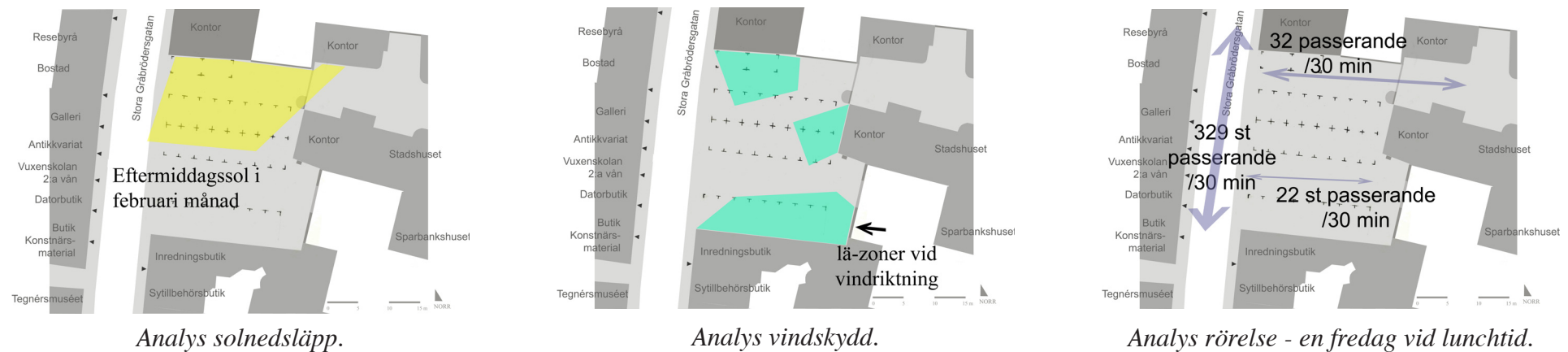
Den vänstra bilden nedan visar den byggnad som på femtiotalet var fritidsgård för ungdomar och som idag är kontor. Möjlighet finns att bygga om lokalen och driva den som restaurang. Bilden till höger visar en befintlig stödmur och höjdskillnaden på platsen. Här finns möjligheter för att bygga en uteservering till en eventuell restaurang.

Jag vill utforma platsen så att den blir en trivsamt miljö att vistas på - som skarp motsats till det bilhav som är här idag.

Till vänster; hus med kontor - år 1947-55 var här fritidsgård för ungdomar, till höger; stödmur visar höjdskillnaden på platsen.

Gråbrödersplatsen- En liten plats med stor betydelse

Analys av platsen

I jämförelse med platsstudierna i Helsingborg, Köpenhamn och Stavanger representerar den valda platsen funktionen längs med gatan. Med tanke på rörelsen till stadshusets bakgård och parkeringsplatsen som skiljer sig från den riktning som är längs med Stora Gråbrödersgatan, används platsen till viss del som i en korsning. Idag finns inte funktionen på ett torg men mellanrummet mellan byggnaderna ger möjlighet att skapa en sådan situation.

Platsen har goda förutsättningar med solinstrålning tack vare varierad hushöjd på kringliggande byggnader. Analysen av solförhållandena är grundade på en molnfri eftermiddag i februari. Jag utgår ifrån solbelysning av platsen under vintertid för att kunna skapa platser för uppehåll med möjligheter till sol, så stor del av året som möjligt.

Längs med husfasaderna stoppas vinden och skapar lä. Analysen visar möjliga vindskyddade zoner, efter östlig vindriktning efter egna observationer på plats. Enligt Granhäll (1999) är de östliga och nordostliga vindarna i Lund kallare än de sydliga och sydostliga. Under en uppmätning utförd 1998 är östlig och nordostlig den vanligast förekommande vindriktningen i Lund under november månad. Genom att utarbeta ett förslag som tar lokalklimats förutsättningar under årets minst fördelaktiga säsong i beräkning, uppnås en plats som kan användas för vistelse under en större del av året. Där solbelysning och vindskyddade zoner sammanfaller finns de bästa ytorna för att uppehålla sig.

Rörelse-analysen kan ge en bild av rörelsen på platsen idag. Siffrorna bygger på att jag fredagen den 17 April 2009 kl 11.50 - 12.20 räknade antalet passerande cyklister och gångtrafikanter i tre punkter. Alla tre analysdiagram är gjorda med utgångspunkt i egna observationer.

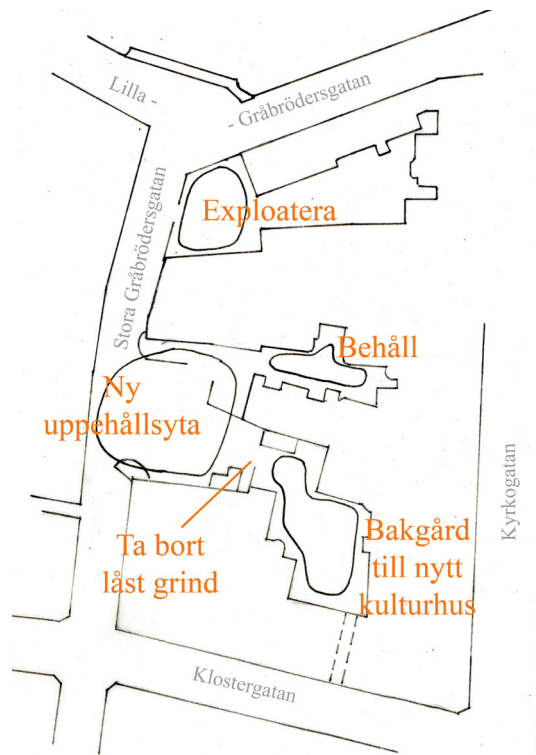

Diagram över förslag, kvartersnivå; befintliga bakgårdar.

I mitt förslag vill jag utnyttja de bakgårdar som finns i kvarteret. På platsen som i det första diagrammet märks som exploatera vill jag bygga butikslokaler för att stärka stråket från stationen till Mårtenstorget via Stortorget. Ett alternativ skulle vara att bygga ett nytt kulturhus här, det skulle på ett positivt sätt uppmärksamma stråket och skapa god publicitet. Nackdelen är att ett kulturhus skulle behöva mer höjd än butikslokaler på platsen, vilket skulle skugga området utanför Juridicum som idag är en välanvänd plats med sekundära sittplatser.

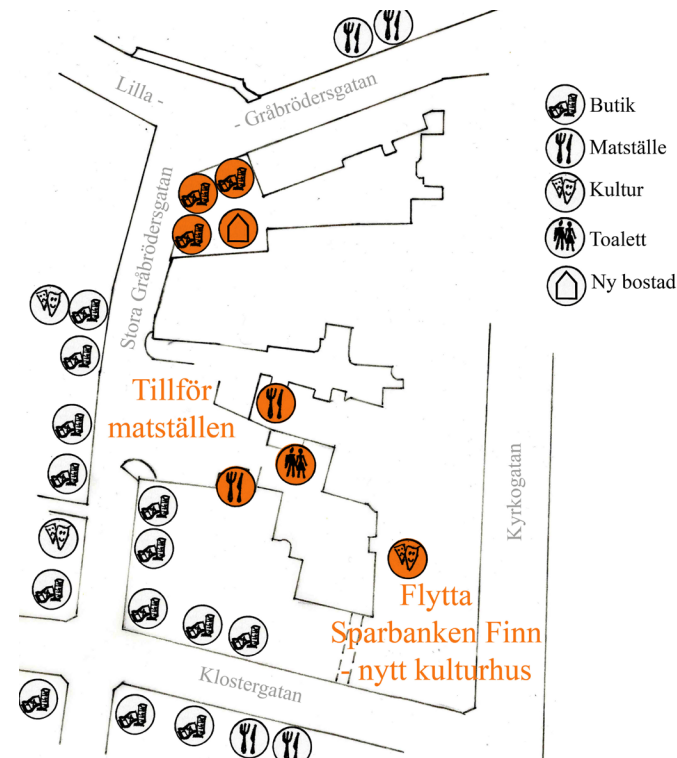

Diagram över förslag, kvartersnivå; verksamheter (nya markeras med orange färg).

I förslaget vill jag istället inhysa ett kulturhus i Sparbanken Finns lokaler. Det ger möjlighet för att öppna upp den bakgård och den befintliga gången som idag tillhör Sparbanken Finn. Det skulle innebära mer rörelse på Gråbrödersplatsen, och att sittplatserna som tillförs får ett stort värde.

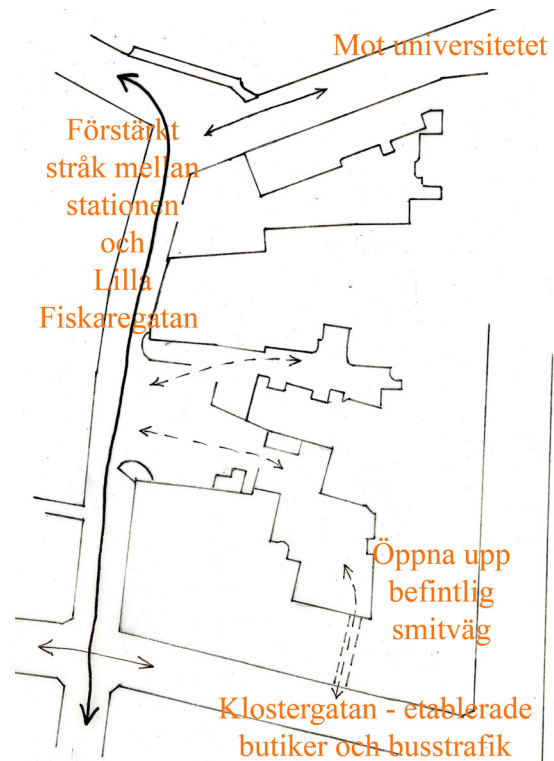
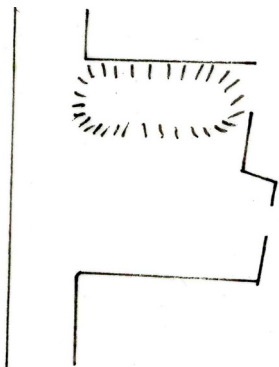
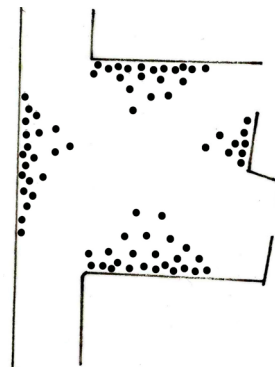

Diagram över förslag, kvartersnivå; rörelse.

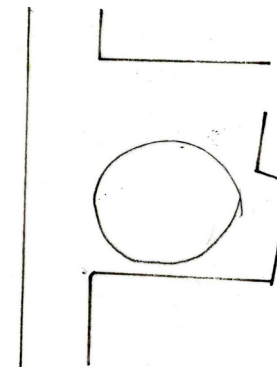
Om den befintliga parkeringen på Gråbrödersplatsen försvinner faller en del av dagens rörelse som visas i analysdiagrammet rörelse bort. Jag tror dock att den ersätts av en kraftigare rörelse som kommer av de nya målpunkterna som det nya kulturhuset och de två matställena, och den öppnade befintliga gången där folk får anledning att röra sig (Vilket visas i diagram över förslag, kvartersnivå, rörelse). De tillförda sittplatserna ger möjlighet till att stanna upp, och människors ökade vistelse ger en större attraktionskraft i platsen.

Konceptbild över zon med gott mikroklimat.

Konceptbild visar verksamhet som sprider sig från kanten av rummet.

Konceptbild visar yta som lämnas fri.

Koncept för gestaltning

Efter vad jag kommit fram till i mina litteratur- och fältstudier och efter analys av platsen vill jag gestalta Gråbrödersplatsen utifrån tre konceptprinciper. Den första skissen visar att jag vill utnyttja den zon där solinstrålning och vindskydd kombineras och skapar en plats med ett bra mikroklimat. Den andra visar hur jag vill låta aktiviteterna komma ifrån kanten av platsen för att sedan kunna sprida sig. Vidare vill jag i tredje skissen förklara hur en fri yta ska lämnas för att ge flexibel användning av platsens.

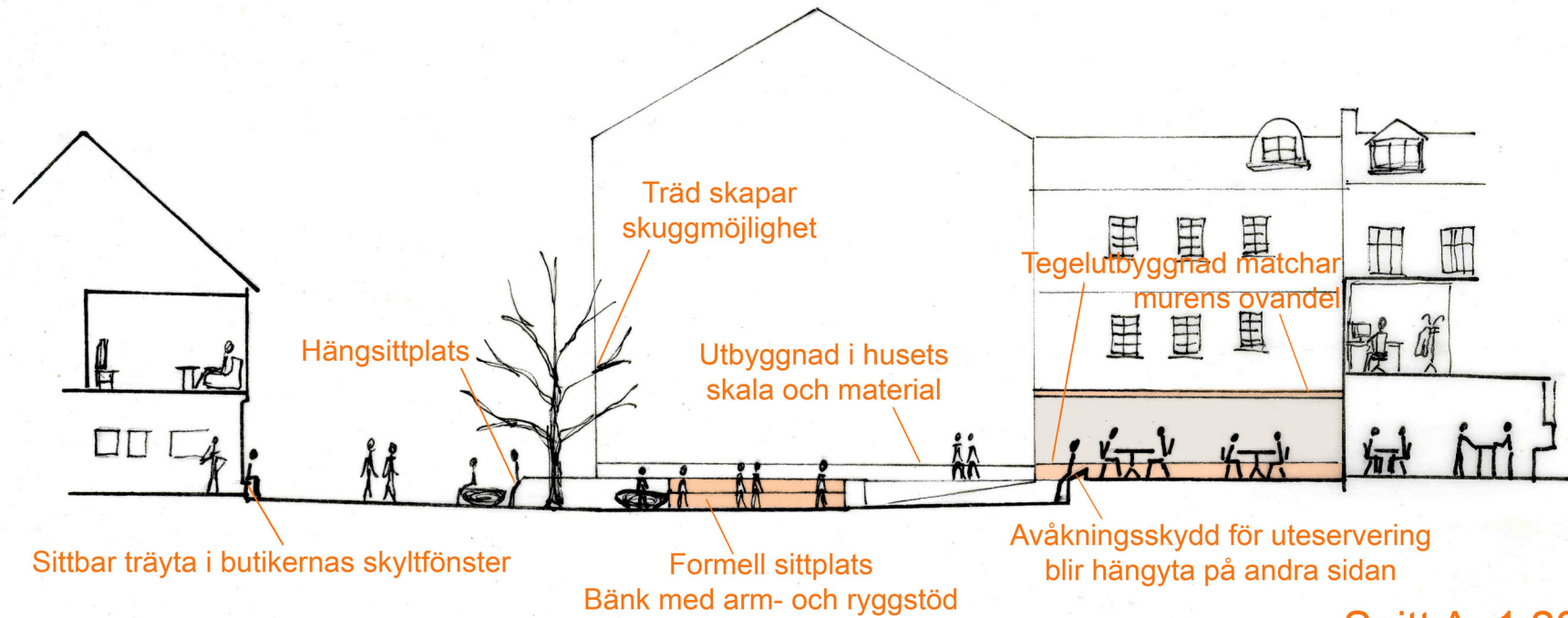
Informella sittplatser i det offentliga stadsrummet

För att möjliggöra att många människor ska kunna vistas på Gråbrödersplatsen har jag gjort ett försök till att skapa goda uppehållsplatser genom att planera många sitttytor för olika behov. Min tanke har också varit att rikta sittplatserna så att det uppstår visuell kontakt mellan de olika platserna, eftersom det under vistelse i en offentlig miljö i första hand är människor man vill betrakta.

Platsens höjdskillnad används till att skapa en yta vars kant kan bilda sittplatser. Mellan de två upphöjda ytorna lutar gången flackt uppåt till stadshusets bakgård för att hålla tillgängligt för rullstolsbundna. Av samma anledning återfinns entrén till uteserveringen och en smitväg till den upphöjda scenen i samma nivå.

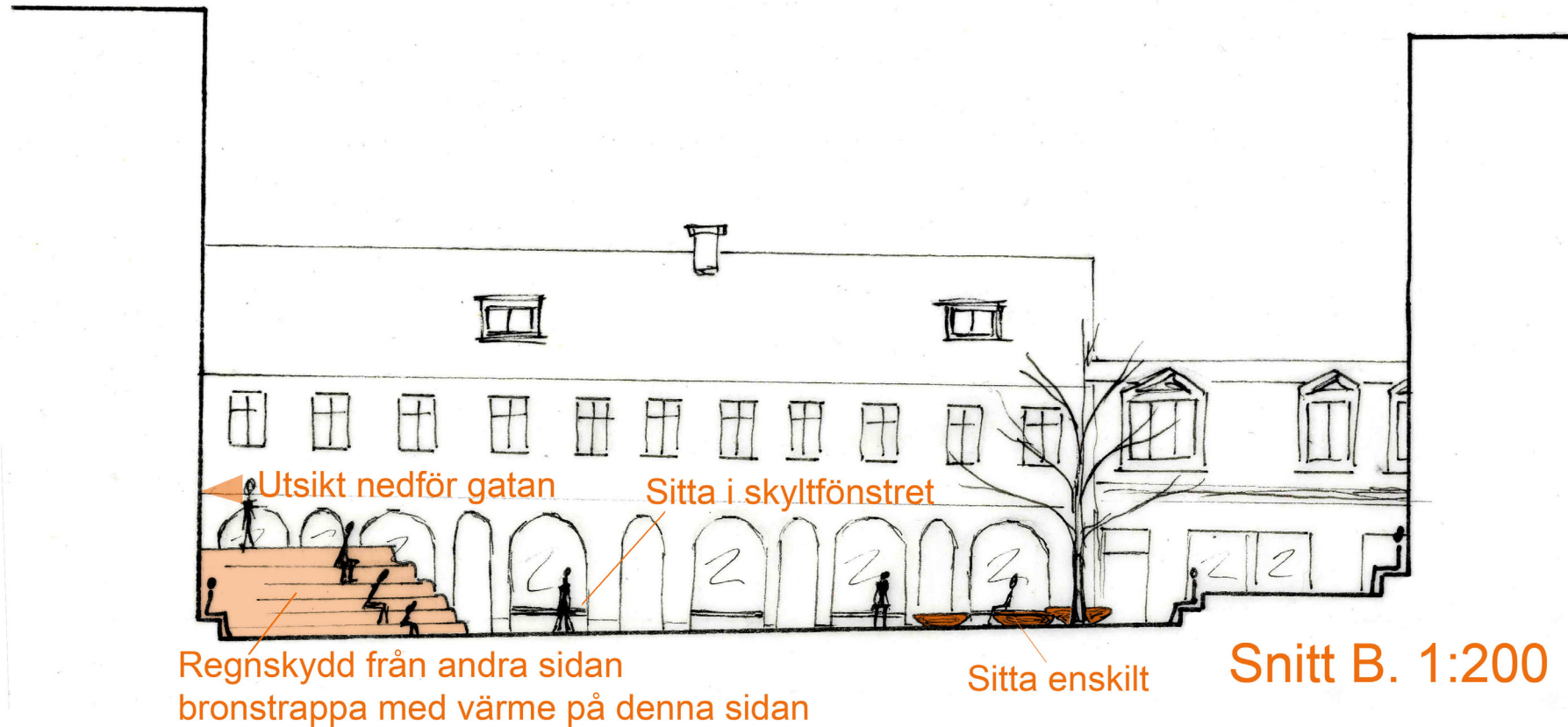

Situationsplan - gestaltning av Gråbrödersplatsen.

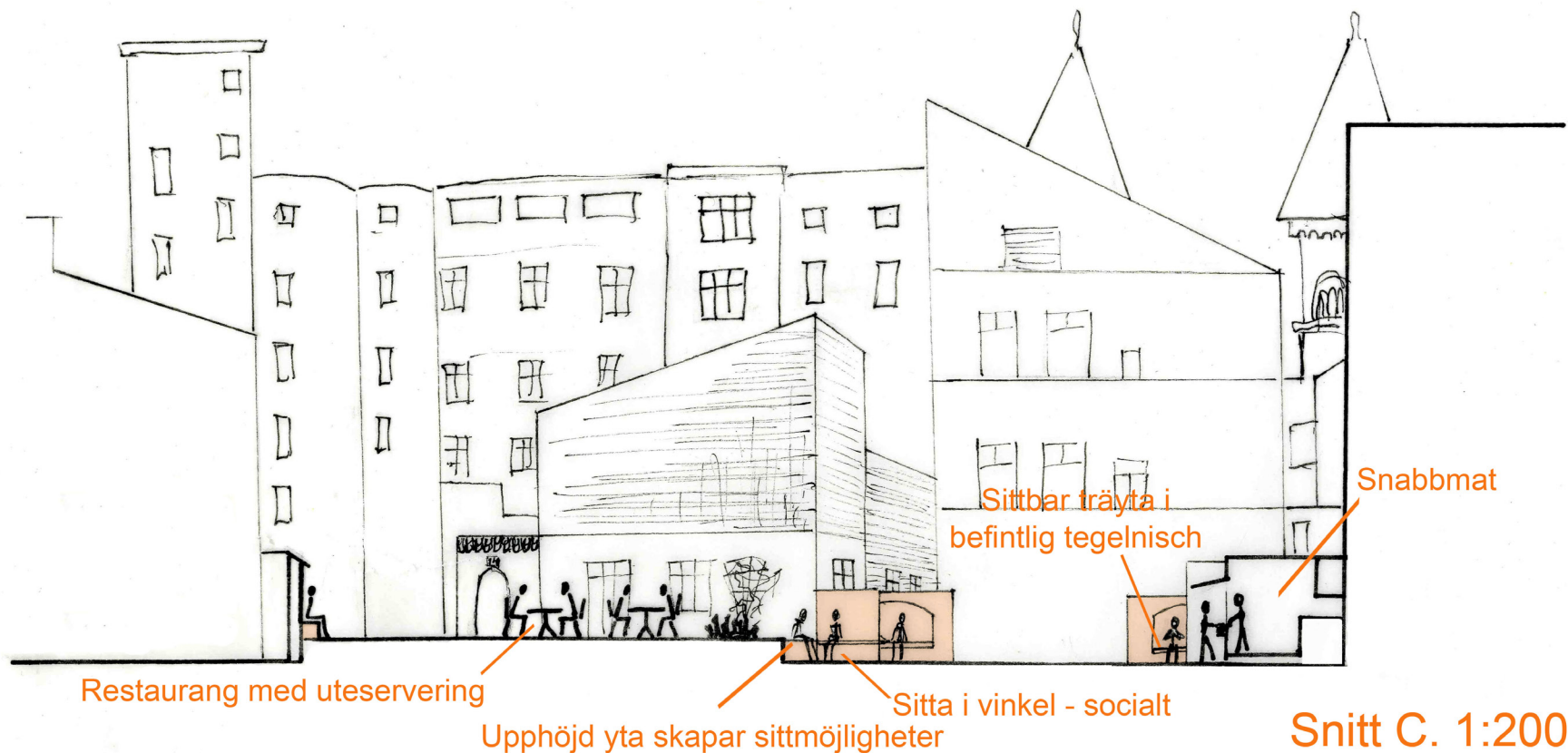
Snitt A. 1:200

Snitt A

Snitt B

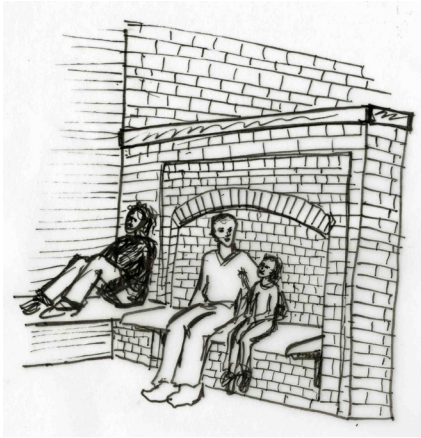
Jag har medvetet låtit min utformning av Gråbrödersplatsen spridas ut i gatan för att göra den uppmärksammad från håll. Regnskyddet (Se detalj på s. 74) som reser sig upp och sticker ut i gatan kan väcka nyfikenhet på avstånd och med alla dess sittytter kan den komma att bli en bra mötesplats. Ett föremål som syns väl kan fungera som ett riktmärke som gör platsen uppmärksammad och att den får en identitet (Gora, intervju 2009-01-29).

Snitt C

Målpunkter

Mina fält- och litteraturstudier har visat att det som drar folk till en plats är *målpunkter* eller *nödvändiga aktiviteter* som kommersiell verksamhet och park- eller torgytor. Platsen ska vara spännande och andra människor ska finnas där. Det som krävs för att en plats ska locka besökare är också en distinkt och stark utformning.

En monterad träskiva gör det möjligt att sitta i tegelnischen.

Möjlighet att äta mat sittandes

Möjligheten att äta mat på en plats kan bidra till en längre vistelse och kan fungera både som en *social aktivitet* och en *målpunkt*. För att uppfylla dessa kriterier på platsen i förlaget har jag valt att omforma den byggnad som förr var hemgården och nu är kontor, till restaurang. Denna byggnad får en tillhörande uteservering i ett soligt och vindsyddat läge. Jag vill också lägga till en mindre byggnad som kan bistå med enklare mat (visas som *Snabbmat* i plan och snitt) för att ge fler alternativ till besökarna. En stor mängd sittplatser runt torget längs med väggar och upphöjda ytor, ger möjlighet att sitta och äta sin lunch från snabbmatsboden eller sin medhavda matlåda. I anslutning till snabbmatsboden har jag placerat sittplatser för både sociala möten, genom att man kan sitta många i bredd och i vinkel, och för den som vill äta sin mat ifred, genom att skapa en sittyta i nischen i tegelmuren.

Restaurang med uteservering.

Ett kulturhus i Sparbanken Finns lokaler.

Ett Kulturhus till platsen

Eftersom Lunds stadsteater idag finns i Folkets hus, som jag anser ligger för mycket i skymundan för att rymma kulturarrangemang, är min idé att låta dem flytta till Sparbanken Finns lokaler, som ryms i ett pampigt hus mittemot domkyrkan. Om Sparbanken Finn flyttar kan man öppna upp husets bakgård som idag skiljs från Gråbrödersplatsen med en kameraövervakad grind, och öppna upp en befintlig gång från Klostergatan till bakgården för att öka genomströmningen av folk på platsen. Bakgården kan fungera som en alternativ ingång till det nya Kulturhuset.

Möjligheten till förtäring samt en uppgradering i den *kulturella infrastrukturen* ger målpunkter som drar folk till platsen. Förslag på ny lokal för Sparbanken Finn har jag inte tagit ställning till.

Att stanna på en plats

Mikroklimat

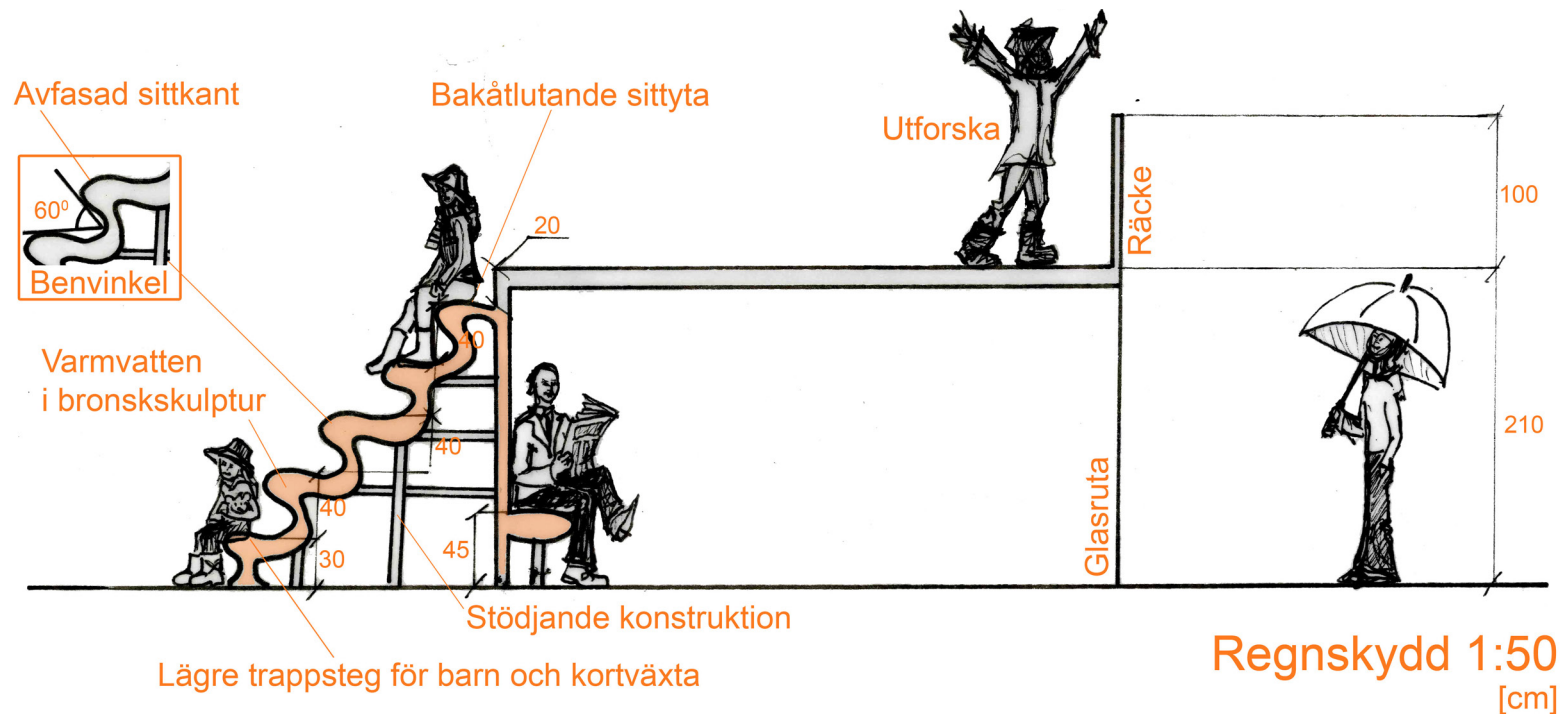
Alla mina förstudier har pekat på att ett gott mikroklimat gynnar användning av en plats. Det handlar om att ha tillgång till sol, möjlighet till halvskugga med hjälp av träd, vindskydd i nischer och regnskydd med hjälp av skärmtak. På Gråbrödersplatsen har jag sett goda förutsättningar. Jag har sett flera människor stå vända mot solen vid den norra husväggen i februari månad, trots alla bilar på platsen. I analysdiagrammen (se s. 64) kan man se vad som är vindskyddade och vad som är solbelysta ytor. Där dessa sammanfaller finns de största möjligheterna för att skapa en bra plats att uppehålla sig på. Tillförseln av träd som kan ge halvskugga kan göra platsen än mer behaglig under heta somrardagar.

I de bästa lägena placerar jag dels restaurangens uteservering som har kommersiella syften, dels en offentlig plats som fungerar som motpol - och innebär att man kan vistas på platsen utan att spendera pengar. De två alternativen kan fungera som stöd till varandra och dra människor till platsen.

I en befintlig tegelmur utnyttjas nischerna för att bygga sittytter i vindskyddade lägen och likadant används affärernas skyltfönster.

Regnskydd

På grund av det blåsig, kalla och regniga vinterklimatet i Skåne vill jag bygga en *klimatbyggnad* på Gråbrödersplatsen. Byggnaden består av ett tak som skyddar mot regn med sittplatser inunder och en glasfasad som ger vindskydd men ändå ger möjlighet att titta ut på gatan medan man sitter ned. I mina platsstudier upplevde jag att det var rogivande att ha utsikt nedför en gata och

Snitt över regnskyddet.

det vill jag återskapa på denna sittplats. För att ytterligare utnyttja denna byggnad vill jag bygga trappsteg på dess baksida, för att göra det möjligt att klättra upp på taket och se gatan från ett annat perspektiv. Trappstegen är av brons och snarare en skulptur än trappsteg, och vintertid uppvärmda för att fungera som ett behagligt sittlandskap. Det är utformat efter inspiration från *den uppvärmda statyn* på Östra Ågatan i Uppsala (se s. 48).

Regnskyddet ligger an mot husfasaden som tillhör den södra brandväggen, och här bildas en mycket vindskyddad miljö.

I snittet på bronstrappan försöker jag tydliggöra hur det kan se ut med 60 graders benutrymme, bakåtlutande sittyta och avfasade sittkanter, vilket bidrar till bekvämlighet i att sitta och att resa sig upp. Lägsta trappsteget är bara 30 cm högt för att det ska vara tillgängligt för kortväxta och barn (se *Sittexempel 3*, s. 41).

Regnskyddet sett söderifrån - genom glasrutan har besökarna utsikt mot Lilla Fiskaregatan.

Sittplatsen i den offentliga miljön

Formella sittplatser signalerar att det är möjligt att uppehålla sig på en plats (Östman, intervju 2008-02-02). Vidare kan informella sittplatser komplettera och tillsammans stödja en plats. Därför har jag valt att placera en komfortabel bänk med ryggstöd och armstöd, med en sittyta av trä, i det bästa solläget med lätt skuggning av ett träd. När denna inte räcker till finns det över hela torget sittytter som kan tas i besittning.

Ett uppskattat torg bör ha minst lika stor mängd sittyta som torgytans omkrets (Whyte 1988). Gråbrödersplatsens yta har en omkrets på 128 m och en sittyta på 149 m.

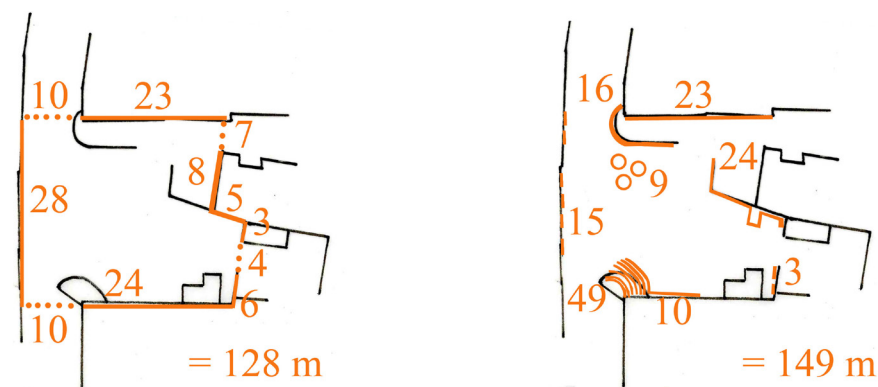

Diagram över förslag på platsnivå; omkrets över torgyta respektive sittyta.

Jag vill lämna en fri yta på torget för att ge flexibilitet på platsen. På denna yta kan man t.ex. tillfälligt ställa stolar för filmvisning utomhus, eller arrangera danskvällar. Föreningslivet kan på så vis engageras i platsen och bidra till aktivitet. En idé är att i sittytan längs med den södra brandväggen hålla förvaring av

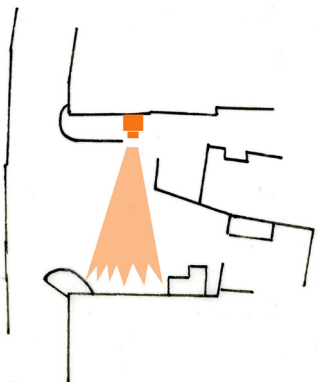
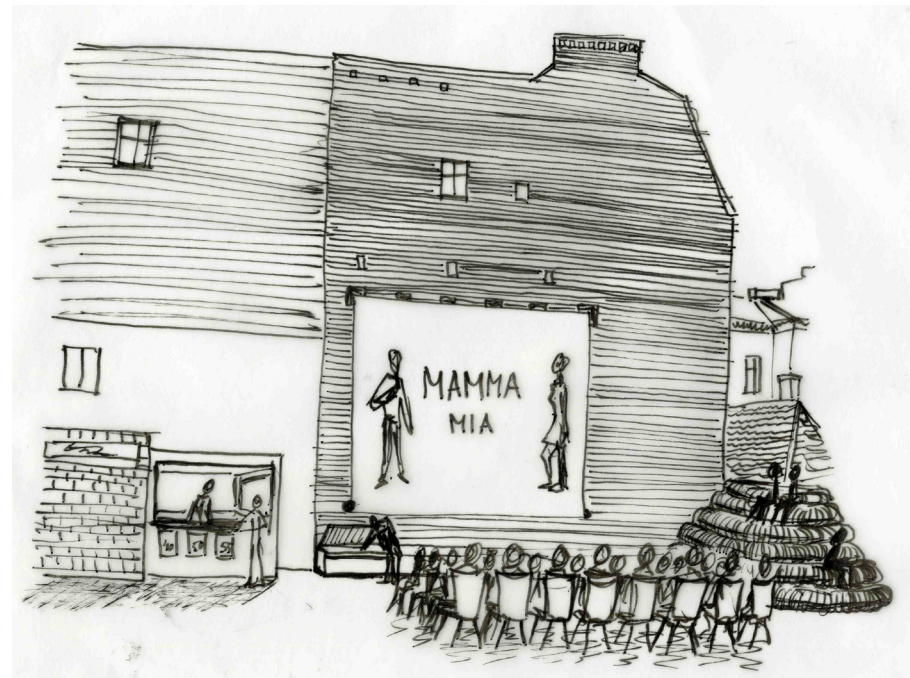

Diagram över förslag på platsnivå; öppen yta skapar plats för tillfälliga sittplatser - projektor ger möjlighet till filmvisning.

Utomhusbio (Ville-France-sur-mer, Frankrike).

sittdynor som kan användas på platsen vid särskilda evenemang. Förvaringsutrymmet kan bestå av en trälådekonstruktion med ett uppfällbart lock som är sittbart. Utomhusbio är redan en beprövad aktivitet t.ex. på Kulturmejeriet i Lund och i ett gammalt citadell i Villefranche-sur-Mer, Frankrike (se bild ovan).

Utomhusbio med tillfälliga stolar - dynor förvaras i sittbara trälådor.

Sittdjup och sitthöjd på sittyorna i förslaget är i de flesta fall 40-45 cm (efter *Sittexempel 1*, se s. 41). En yta som är ca 75 cm hög och lutande fungerar utmärkt för att *hänga på*. Det skapar möjligheter för att under kortare tid vistas på en plats och fungerar även bra för äldre. Jag har gett förslag på hängplatser dels i den välvda delen av scenen, dels på utsidan av uteserveringen. Från uteserveringen fungerar den upphöjning som blir även som avåkningskydd för rullstolar.

Valfrihet i sittandet

Som Whyte (1988) skriver kan vissa sittplatser ge valfrihet till brukaren. Långa sitttytor kan ge valfrihet i var man vill sitta och hur nära andra, vilket jag har tagit fasta på i mitt förslag längs med brandväggarna och framför muren på platsens norra del.

Valfrihet kan också visa sig i form av en välvd sitttyta som gör att man kan välja utsikt beroende på vilken riktning man placerar sig. Den kan också bidra till att man kan placera sig närmare eller

Upphöjd scen och plats för olika typer av valfritt sittande.

längre ifrån ett flöde av människor. Detta illustreras i sittkonceptet *Utåtvänd halvcirkel* (se s. 38) Den välvda delen av den upphöjda scenen och bronstrappan fungerar på detta sätt.

En sitttyta som är bred eller djup kan låta brukaren påverka sittställning. Scenen är en enda stor yta som kan bidra till ett flexibelt sittande, vilket är grundat på sittexemplet *Flexibelt sittdjup* (se s 41).

Bronstrappan vill jag likna vid ett konstverk som kan stimulera till lek och klättrande. Trappstegen ger den en i mänsklig skala och att man kan röra sig i höjddled möjliggör ett utforskande av platsen. Samtidigt som man kan sitta i den.

Triangulation

Triangulation är när en tredje faktor påverkar två personer som inte känner varandra till att ta kontakt (se modell över triangulation, s. 16). Jag anser att min upphöjda scen indirekt kan fungera så. Den skapar en plats där gatumusikanter kan uppträda (se bild till vänster), vilket kan vara den faktor som ger en upplevelse och knyter samman två främmande människor.

Likaså kan den uppvärmda bronstrappan på vintern vara en positiv överraskning som får människor att börja prata med varandra. Att sitta i regnskyddet kan ena människor till att diskutera det pågående regnvädret.

Distanser mellan människor

Det sociala stadslivet handlar om att hålla olika distanser till andra människor skriver Whyte (1988). Gehl (2003) tar upp hur olika sociala avstånd mellan människor påverkar det sociala livet. I mina fältstudier fick jag också en upplevelse av distansers påverkan och jag har valt att utnyttja detta i mitt förslag. Gråbrödersplatsen är ca 28 x 31 m räknat mellan fasaderna. Måttet 20-25 m resulterar i att man

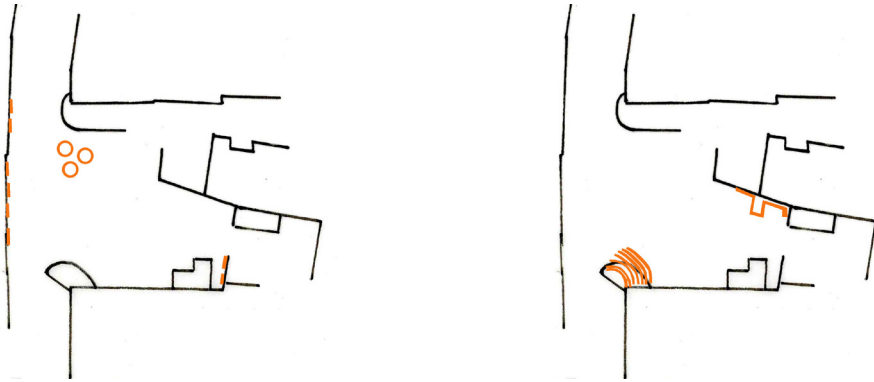

Diagram över förslag på platsnivå; enskilda och sociala sittplatser.

känner igen folk och upplever känslotillstånd hos personer som är närvarande på torget (Gehl 2003). Därför har jag trängt platsen med hjälp av de upphöjda ytorna, så att ett bra socialt avstånd uppkommer.

Även måttet 1-3 meter är viktigt. Detta avstånd gör att man kan uppfatta intryck med alla sinnen och är avståndet man ofta håller under ett samtal. Jag har medvetet valt att hålla en distans på över 3 meter mellan sittstenarna under trädet och den upphöjda scenen, för att dessa platser ska kunna användas samtidigt, men att den sittande ändå ska kunna uppleva sitt eget revir.

När jag gjorde fältstudier kom jag fram till att en sittplats som var fem meter bred kunde användas av flera sällskap utan att det skulle kännas störande (se *Varm staty* s. 48). Därför har jag på många ställen utformat sitttytor som är fem meter breda eller mer, för att ge flexibilitet till platsen. Man kan slå sig ned som ett sällskap, men man kan också sitta själv med ett visst avstånd till andra människor.

Gråbrödersplatsen utformas för att ge mycket sitttyta, och sittplatser som fungerar både för enskilda personer och mindre sällskap. På vissa ställen har jag utformat en liten sitttyta som säkerställer att människor håller avstånd, vilket gör att man kan välja att sitta ifred. Det kan uppnås på sittstenarna under trädet, i tegelnischerna vid snabbmatsboden och i skyltfönstren (se diagram). Denna typ av sittplats väljer jag att kalla för enskilda sittplatser.

Bronstrappan fungerar som ett sittlandskap där många får rum på en liten yta. Det finns även sitttytor som är placerade i vinkel för att det ska finnas en valfrihet att sitta tillsammans med andra, till exempel när man äter snabbmat från boden. Denna sorts sittplatser kallar jag för sociala sittplatser. Att Stora Gråbrödersgatan blir gågata ger mindre buller till platsen vilket underlättar samtal. Min definition av enskilda och sociala sittplatser har jag fått inspiration till utifrån Liebergs begrepp reträttplats (plats för att dra sig undan) och interaktionsplats (plats för att se och visa upp sig). Hur de olika distansernas påverkar det sociala livet kan med stor sannolikhet skilja sig åt i olika kulturer, beroende på vad som uppfattas som ett normalt samtalsavstånd.

Platsidentitet

De befintliga högresta brandväggarna ger platsen karaktär redan idag. Det är också lätt att förknippa platsen med dess bilparkering. Det jag hoppas kunna uppnå med mitt förslag är att flytta fokus från att platsen är förvaring av fordon och en baksida. Jag tror att formen på de upphöjda ytorna, som skapas av scenen och uteserveringen, och "Regnskyddet" kan bidra till något nytt på platsen, som samtidigt som de kan befolka platsen kan ge en stark platsidentitet.

Sammanfattning: hur tillför man informella sittplatser?

- Utnyttja höjdskillnaderna
- Ta vara på kanterna av rummet
- Att sitta på marken (höjdskillnad behövs inte alltid)
- Använd byggnadsfasader, nischer och hussocklar
- Tänk vid varje tillförd funktion; kan jag sitta på den?

En mur kan fungera bra som sittplats - lägg märke till sittdjupet och den rundade sittkanten (Antibes, Frankrike).

5. Diskussion och slutsatser

Att genomföra detta examensarbete har varit väldigt roligt och gett mig många nya erfarenheter. Dels har jag fått möjligheten att fördjupa mig i litteratur i mycket större utsträckning än vad jag har hunnit med i kurser under utbildningen. Dessutom har jag fått träffa kunniga landskapsarkitekter som har berättat om sina erfarenheter vilket har varit mycket intressant och värdefullt för mitt arbete och min kommande yrkesroll. Jag har sett nya platser och haft tid till att analysera vad som gör en plats attraktiv - vilket före mitt arbetes genomförande verkade vara så komplext att jag aldrig skulle komma att upptäcka det.

Dessutom har jag övat mig i hur man självständigt lägger upp ett arbete och slutför det inom en begränsad tid, vilket är nyttigt inför framtida jobbmöjligheter.

Arbetet har ändrat form under de tjugo veckornas gång. Först var tanken att resultatet skulle vara en exempelsamling över hur man placerar sittplatser i en stadsmiljö, som kunde fungera som handbok för landskapsarkitekter vid planering av sittplatser i städer. Under senare delen av arbetet blev jag övertygad om att det skulle vara tydligare att visa vad jag har kommit fram till genom att utforma ett skissförslag över en plats. Jag har strävat efter att i förslaget få med många aspekter av det som jag kommit fram till i mina litteratur- och fältstudier.

Eftersom jag redan från början valt att ägna en stor del av arbetstiden åt att läsa litteratur och göra fältstudier har jag inte utarbetat vad för sorts markmaterial och hur det läggs eller valt

växter på platsen. Kanske kunde zoner med olika markmaterial påverka hur platsens revir upplevs, vilket skulle vara intressant att undersöka.

Under starten av mitt arbete använde jag mig mycket av begreppet *sekundär sittplats*, vilket har betydelsen: primärt ett föremål, men sekundärt att det kan användas till att sitta på. Det var den term jag kände till från Gehls litteratur (2003), som också gav mig intresse för sittplatser som inte ser tomma ut när de inte används. Efterhand som jag gjorde fältstudier kom jag att inse att jag behövde en annan term. Man måste kunna beskriva ett föremål som är planerat att sitta på, men med samma konsekvens som den sekundära sittplatsen – att den smälter in i miljön och inte ser tom ut när ingen sitter där. Jag kom i kontakt med det begrepp som kom att ge titeln på mitt arbete, nämligen *informell sittplats*. En informell sittplats skiljer sig från en sekundär sittplats genom att den kan vara planerad. Vidare skiljer den sig från en bänk genom att den inte tydligt är en möbel utan snarare ett element i mänsklig skala - som kan användas som sittplats.

Jag har lärt mig att endast sittplatser inte kan göra en plats. Man bör analysera befintlig användning av en plats och dess relation till övriga staden. Viktigt är att det finns attraktionskraft i platsen i form av *målpunkter* (Östman, intervju 2009-02-02), det som Gehl benämner som *nödvändiga aktiviteter*. För att fungera som en offentlig plats måste folk hitta dit, och platsen måste ligga placerad så att ingen grupp är utesluten (Lieberg 1992). Platsen kan dessutom uppmärksammas genom en utmärkande utformning (Gora, intervju 2009-01-29).

Därefter bör man fundera på om man med hjälp av tillägg till eller med justeringar av platsen, kan göra den mer behaglig att vistas på. Det kan handla om att bygga ett vindskydd eller att skapa platser för matställen.

Då en behaglig plats med rätt placering i staden har uppnåtts kan sittplatserna läggas till för att stödja platsens användning och göra den till något större än en vanlig utomhusmiljö; nämligen en plats för möten och rekreation. De kan utformas och placeras efter vilken funktion man vill ge till platsen - vilken typ av plats man vill skapa och för vilka.

Under hela skissarbetet pågår en process där man varvar platsens betydelse i staden, platsens bekvämlighet och sittplatsernas utformning.

En av de största insikterna jag har fått under arbetets gång är att det är viktigt med valfrihet i hur man ska använda en sittplats (Whyte 1988). Detta för att olika människors behov ska kunna tillfredsställas samt att de ska kunna vistas på platsen under en längre tid. Samtidigt har jag förstått att man måste begränsa sig på en plats; man kan inte införa alla typer av sittplatser på en yta eftersom de kräver utrymme. Man kan däremot använda sig av ett inspirationsunderlag när man tittar på en plats, och sträva efter att införliva många av funktionerna.

Testperiod

En tanke som uppkommit under mitt arbete är att det skulle vara intressant att utforma förslaget *Gråbrödersplatsen* under en *testperiod*. Testperioden kunde innebära att man efterliknade förslaget med hjälp av icke fasta föremål, förslagsvis under en månad på sensommaren när det kommer nya studenter till Lund och det fortfarande är bra väder för utomhusvistelse. Trots att det är lösa föremål skulle man kunna tillföra de funktioner som jag angivit i mitt förslag. Man skulle tillfälligt behöva stänga av Stora Gråbrödersgatan för trafik och rensa parkeringsplatsen

på fastigheten *Altona 9* från bilar. Man kunde sedan med hjälp av scener bygga upp ytorna som motsvarar uteserveringen och den upphöjda scenen. Tillfälliga bänkar skulle placeras längs med väggar där sittyta ska finnas. Träden i förslaget kunde ersättas av ett tillfälligt konstverk som hade samma höjd och en skuggande effekt. En snabbmatskiosk på släp kunde ta platsen där snabbmatsboden är placerad, och en enklare form av matservering skulle kunna erbjudas på uteserveringen.

På den öppna ytan kunde man sätta upp stolar framför en tillfällig bioduk för att visa film vissa kvällar, och anordna danskvällar men lokala dansföreningar andra kvällar.

Denna tillfälliga utformning skulle inte smälta in på platsen, men den skulle kunna ge en fingervisning om hur skillnaden på platsen skulle bli utan bilar och med de nya volymerna som läggs till i miljön. Man skulle också se om tillgängligheten av mat på platsen skulle locka folk att handla och sätta sig på de platser som finns. Skulle de lokala föreningarna vara intresserade av att anordna aktiviteter på platsen? Och fungerar platsen till dessa aktiviteter? Om föreningarna är intresserade av att engagera sig i platsen kan de vara med under omarbetning av förslaget och skapa möjligheter som fungerar bra för dem. Om man har med dem från början är chansen att Gråbrödersplatsen kommer att bli en mer uppskattad och använd torgyta.

Den tillfälliga testperioden skulle bli ett spännande projekt i sig. Kanske kunde tillfälliga omgestaltningar av stadsrum bli ett återkommande inslag som stimulerade stadens invånare? En del kanske skulle kunna bli så lyckade att man valde att göra dem bestående?

Tankar om några av arbetets delar

Återkommande i arbetet berörs *hur sinnena upplever saker i stadsmiljön* vilket enligt mig är bland det mest spännande. Mina källor refererar hela tiden till människans sinnen; syn och hörsel; men jag anser att även lukt-, smak- och känselsinnet kan stimuleras i stadsmiljön och bör så göras för en fullständig upplevelse. Synen kan vi som landskapsarkitekter hjälpa genom att skapa siktstråk till något att titta på och vilken riktning man placerar sittplatserna i. Hörseln reagerar på rörligt vatten, gatumusikanter eller svajande vegetation. Doftsinnen kan få en upplevelse genom blommande träd och serveringsmöjligheter som kan alstra matdofter. Serveringar kan också tillfredsställa smaksinnet. För känselns skull kan man utforma en plats med olika former man kan ta på och ytor som har olika textur (t.ex. knotttrig tegelvägg mot blankslipad natursten). Jag valt att införliva detta i mitt förslag t.ex. genom att göra möjlighet för gatumusikanter att uppträda (på den upphöjda scenen), genom att hålla två olika typer av matserveringar på platsen och genom att placera sittplatser så att de riktas mot varandra och mot gågatan.

Man kan uppfatta känslotillståndet hos en person på ett avstånd av 20-25 meter, och då blir det intressant ur ett socialt perspektiv. Med avståndet 1-3 meter blir upplevelsen större och de andra sinnen kan samverka vilket fungerar bra under ett samtal. Jag beskriver hur det visas i mitt förslag under rubriken "Distanser mellan människor" i förslagsdelen.

Jag tror att sinnen är starkt kopplade till det som vi kallar *territorium och revir*. När man vill hålla sitt eget revir signalerar man att man inte vill kommunicera med andra människor. Förmodligen för att man inte vill att andra ska kunna läsa av ens sinnestillstånd;

- *Vistas inte för nära för då ser du vad jag tänker.*

Man pratar ofta om att det är viktigt att känna rumslighet. Jag tror det beror på att man då kan man förhålla sig till rummet och människorna i omgivningen. Det blir en fråga om att kunna visa sitt revir och att se platsens territorialitet.

Något annat jag har funderat på är hur olika rum i samma storleksgrad kan påverka upplevelsen av platsen. Enligt Gehl (2003) är 20-25 meter en bra socialt distans. Tänk att man på två olika platser med dessa mått skapar olika detaljgrad? Var går då gränsen för när detaljeringsnivån inte längre är stimulerande respektive när den är stressande? Kan man forska på vad som är en bra detaljeringsgrad?

På platsen för mitt förslag finns idag två stora brandväggar. Jag undrar om dessa i sig är tråkiga och detaljlösa? Är det omöjligt att skapa en bra plats om de finns kvar? Borde man öppna upp för dörrar och fönster eller bygga nya byggnader som kan ge en livlig fasad till platsen? Eller kan de på ett positivt vis ge platsen identitet och att övriga fasader får stå för detaljrikedomen?

Jag kommer in i tankegångar om att informella sittplatser kan skapa unika miljöer som har platsanknytning - till skillnad från om man har upprepade rader av samma bänk på varje plats. Visst är det bra att det finns en sammanhållande design inom en stad, men på varje plats bör man också kunna känna att det här är en särskild plats. Därför kan tillägg av informella sittplatser skapa en utformning som gör platsen unik, eftersom de utgår ifrån platsens höjder och befintliga miljö.

Angående uteliggare och missbrukare frågar jag mig:

- *Vad ska man göra åt att folk är rädda för dem?*

Om man designar platser för vistelse kommer de också dit. De bor också i staden och har lika stor rätt till den som alla andra, så länge de inte förstör eller skadar någon. Jag tycker att William K. Reilly, President, The Conservation Foundation uttrycker sig väl:

”Spaces designed to keep out undesirables – pushers, bums, hippies – for example, generally tend to keep out other people, too. In contrast, spaces that attract people tend to be relatively free of problems” (Whyte 1988, s. 7).

Jag tror att lösningen på rädslan för dessa grupper är att bygga platser som gör att många får rum på samma yta. På denna yta ska det finnas goda möjligheter att sitta med distans till människor där man kan markera sitt revir. Då kan många olika grupper använda platsen utan att känna att andra tränger sig på. Bland många människor smälter missbrukarna in och bilden av hotfullhet blir inte lika tydlig. Det är något jag har strävat efter i utformningen av mitt förslag.

Lund är en liten stad om man t.ex. jämför med Köpenhamn - och man kan anta att storstadsproblematiken med hemlösa inte uppkommer i lika hög grad. Även det sociala stadslivet skiljer sig mellan en mindre och en större stad eftersom fler invånare bidrar till en större anonymitet. Det är aspekter som man bör beakta när man ska utforma en plats i en stad.

Att öppna upp *smitgången* mellan Klostergatan och Sparbankshusets bakgård kan leda till viss otrygghet under kvällstid. Detta bör vägas mot den fördel det innebär att öppna upp för rörelse till och från Gråbrödersplatsen.

I mitt förslag vill jag flytta Stadsteaterns verksamhet till Sparbanken Finns lokaler. Då uppkommer frågan om vart Sparbanken Finn ska ta vägen. Huset är byggt av Sparbanken, vore det att förlora platsidentitet att flytta det som länge varit en verksamhet i byggnaden?

Under arbetets gång har jag upptäckt att trots att det är informella sittplatser jag vill fokusera på, så är det mycket annat man måste ta hänsyn till innan man kommer till *själva sittandet*. Jag vill framhålla att de faktorer jag har tagit upp är *starkt kopplade* till upplevelsen av vistelsen och sittandet på en plats. Det är ett brett ämne som inbegriper många aspekter.

Jag vill avsluta med ett citat av William K. Reilly som till stor del sammanfattar mitt arbete:

"The sun is important. So are trees and water and food and, most of all, seats" (Whyte 1988, s. 7).

Uteservering i solnedgång (Mahdia, Tunisien).

6. Källförteckning

Huvudböcker:

Gehl, Jan (2003): *Livet mellem husene, udeaktiviteter og udemiljoer*, Arkitektens Forlag, Köpenhamn.

Gehl, Jan och Gemzoe, Lars (1996): *Byens rum byens liv*, Arkitektens Forlag, Köpenhamn.

Lieberg, Mats (1992): *Att ta staden i besittning*, Byggnadsfunktionslära, Arkitektursektionen, Lunds universitet, KF SIGMA, Lund.

Whyte, William H. (1980): *The social Life of Small Urban Spaces*, The conservation Foundation, Seventh printing september 1988.

Böcker som tillägglitteratur:

Berglund, Erik (1988): "Sittmöblers mått. Handbok för möbelformgivare" ur *Möbelinstitutets rapportserie*, Nytryck 2001

Bergman, Bosse och Schéele, Annika (red.) (2000): *Stadens etik*, Boinstitutet, Stockholm.

Böcker om Lund:

Blom, K Arne (2001): *Klosterstaden*, Föreningen gamla Lunds årsbok 1983-2001.

Pamp, Bengt (1998): *Från Gödelöv till Östen Undéns gata*, Föreningen gamla Lund.

Bevaringskommittén (1981): *Lunds stadskärna – Bevaringsprogram Clemens och Drottens rotar*, Fastighetskontoret 1981.

Palm, Lars (1998): *Lunds stadskärnas höga hus*, Examensarbete inom arkitektlinjen, LTH.

Wahl, Charlotte (2005): *Trafiken i Lund*, Examensarbete vid Lunds Tekniska Högskola.

Elektroniska källor:

Mattias Nordström, White, Uppsala: mailkorrespondens 2008-11-03

Uppsala Nya Tidning - unt.se: publicerad 2008-09-11 <http://www2.unt.se/avd/1,1826,MC=77-AV_ID=798980,00.html>

Granhäll, Thomas (1999): "Aerosolers dygnsvariationer och långväga transporter", Naturgeografiska Institutionen och Avdelningen för Kärnfysik vid Lunds Tekniska Högskola, internetadress (2009-05-02): www.natgeo.lu.se/ex-jobb/exj_60.pdf >

Grunden till kartmaterial över städer (2009-01-21): <http://maps.google.se>

Kartmaterial över *Kvarteret Altona* - Shoub Naji, Lantmäteriet, Stadsbyggnadskontoret i Lund, 2009-02-26

Sydsvenskan 2006-02-28, s. 18, sektion L

Sydsvenskan 2005-11-22, s. 4 sektion C

Sydsvenskan 2007-09-21, s. 4, sektion C

Sydsvenskan 2009-02-20, s. 5, sektion C

Sydsvenskan 2009-01-10, s. 2, sektion C

Sydsvenskan 2007-02-22, s. 2, sektion C

Muntliga källor:

Karin Åkerblom, telefonsamtal 2009-03-06

Shoub Naji, Lantmäteriet 2009-02-26

Susanna Sonesson intervju 2009-01-28

Monika Gora, intervju 2009-01-29

Emma Jonasson, intervju 2009-01-30

Lisa Östman, intervju 2009-02-02

Bildkällor:

Illustrationsplan över Östra Ågatan s. 45, Mattias Nordström White Arkitekter, Uppsala – publicerad med tillstånd av upphovsmannen.

Om inget annat anges är fotografierna tagna av författaren.

Bilaga 1

Intervjuformulär yrkesverksam

Namn:

Företag:

Emailadress:

Arbetsuppgifter:

Hur länge i arbetslivet?:

Största uppdrag:

Diskussionsfrågor:

Huvudfrågor:

>Vad gör att folk dras till en plats?

>Vad gör att de stannar på en plats?

>Vad karaktäriserar en god plats?

>Hur kan man på ett bra sätt skapa sittplatser som smälter in i stadssammanhang, med fokus på sekundära sittplatser?

Fördjupningsfrågor - att jobba som landskapsarkitekt:

Hur har du kommit i kontakt med sittmöbler för stadsmiljö i ditt yrke?

Vad är det första du gör när du ska välja placering av en sittplats?

Vilka direktiv har ni när det gäller placering av sittplatser?

Brukar du tänka särskilt på sittplatser när du planerar/designar?

Vad är en god sittplats för dig?

Vilken erfarenhet har du av sekundära sittplatser?

Tror du att man med hjälp av noggrann planering av sittplatser kan stimulera till en aktiv stadsmiljö?

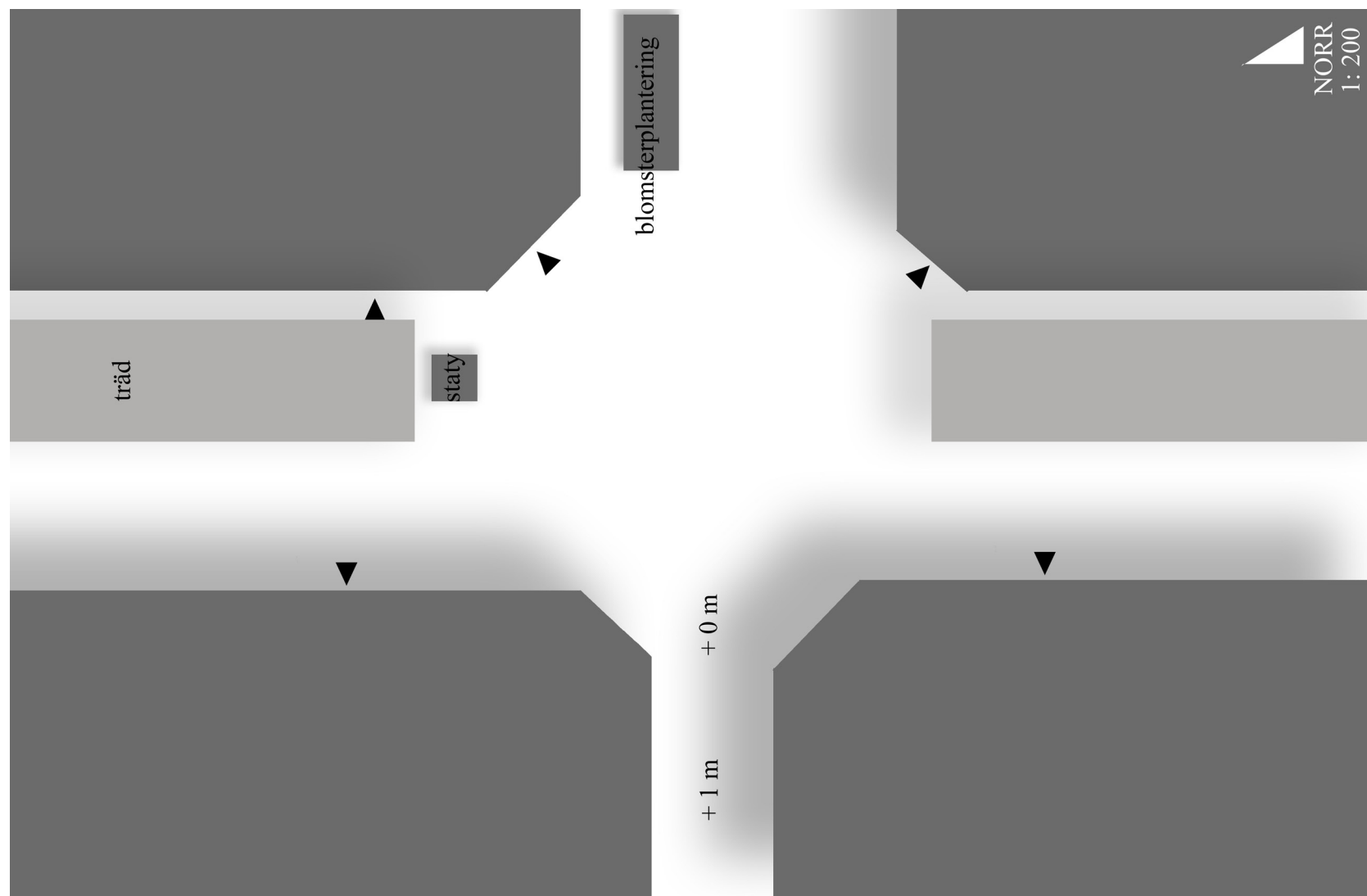
Vad gör att en sittmöbel ser tom ut när ingen sitter där, och hur kan man undvika det?

Hur förhåller du dig till sittplatser och möjligheten att kunna sitta i fred, jämfört med att kunna sitta bland många människor?

Brukar du själv uppehålla dig på bänkar som är placerade i stadsmiljö? Och vad händer då? Vad lockar dig till att sitta där?

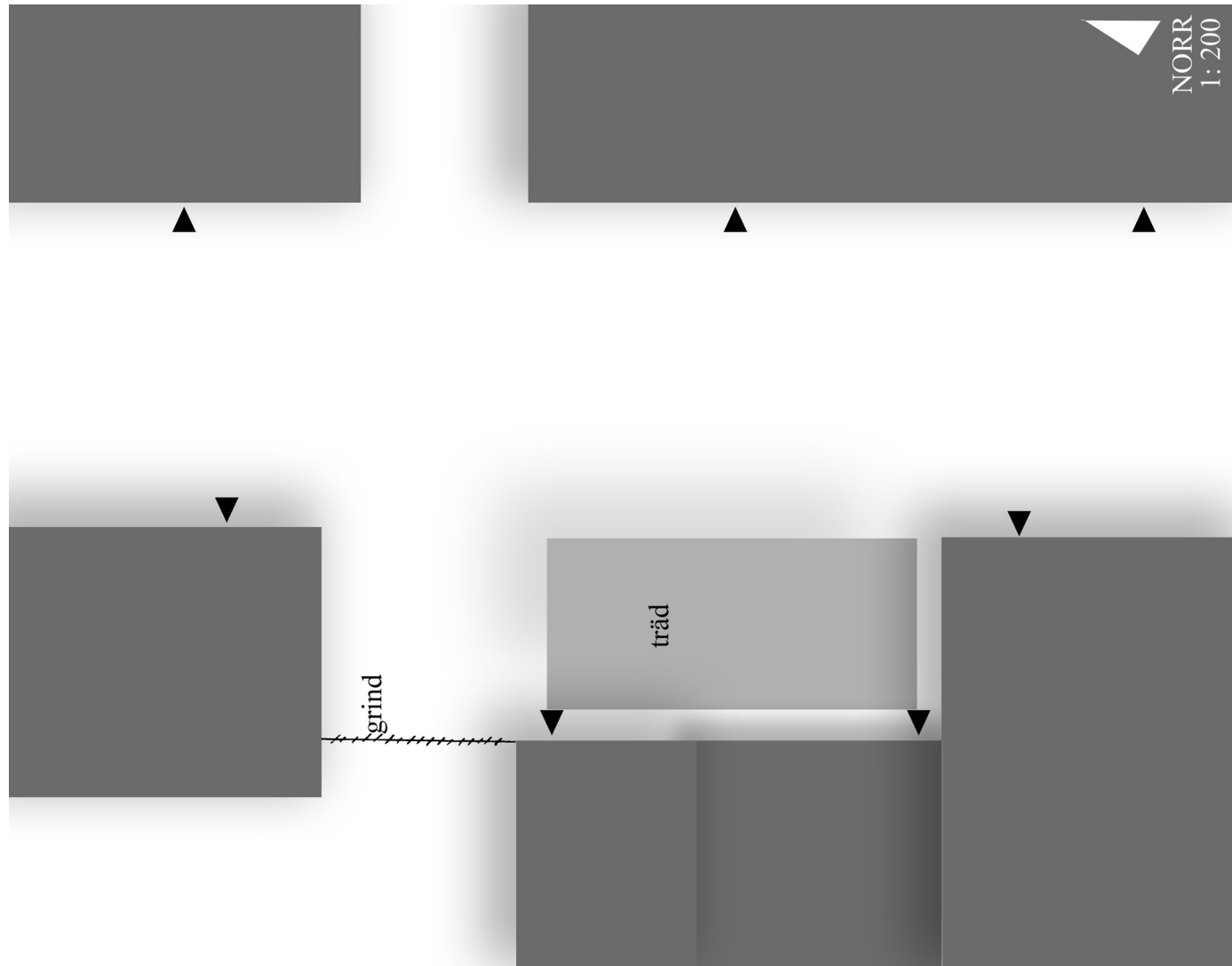
Har du någonsin gjort anspråk på byggnaders utformning för att förändra mellanrummet och skapa sittplatser?

Bilaga 2:1

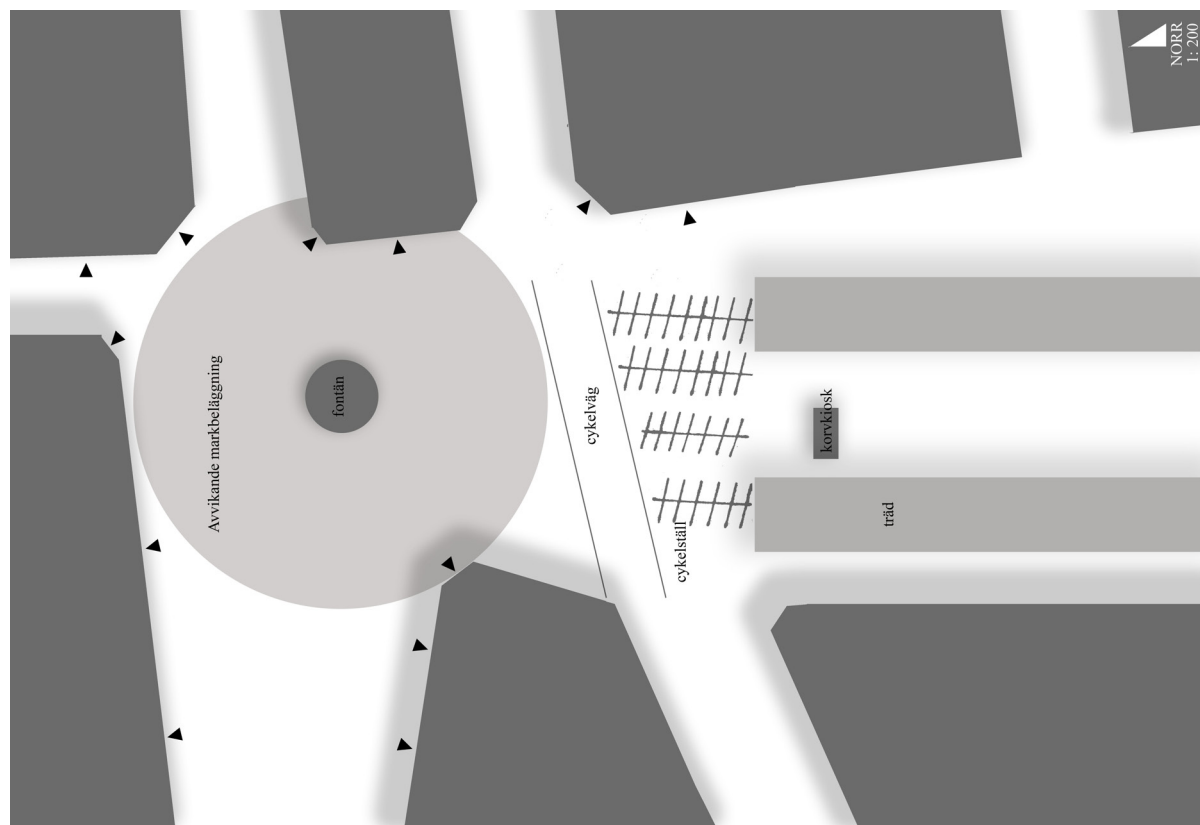
Konceptskiss vid intervju:
Østervåg Stavanger - originalstorlek

Bilaga 2:2

Konceptskiss vid intervju:
Kullagatan Helsingborg - originalstorlek

Bilaga 2:3

Konceptskiss vid intervju:
Amagertorv Köpenhamn - förminskad till 50%

Bilaga 3

Formulär – platsstudier

PLATSBESKRIVNING

Stad:

Datum och tid: 2008.10.____, kl 1____

Gata/plats:

Fotografi nr: -

Detaljplan nr: -

Översiktsplan: -

Huvudgata, sidogata, primärt torg eller sekundärt torg?

Beskrivning av vad som finns runt omkring sittmöbeln - byggnader och dess funktion, grönytor, träd: -

MÖBELBESKRIVNING

Sekundär sittplats? Primär sittplats?

Material på sittyta:

Material på övrig del av sittmöbel:

Sitthöjd i cm: ____ cm

Sittdjup i cm: ____ cm

Ev armstöds höjd i cm:

Bekvämt att sitta på?

1 2 3 4 5 6 7

(1=inte alls 7= mycket)

Eventuella smarta detaljer med sittmöbeln:

ANALYS AV MÖBELN PÅ PLATSEN

Smälter möbeln in i miljön stilmässigt?

1 2 3 4 5 6 7

Ser den tom ut när ingen sitter?

1 2 3 4 5 6 7

Är sittmöbeln planerad med hänsyn till miljöns funktion?

1 2 3 4 5 6 7

Vad kan dra folk till denna plats?

Är platsen särskilt avsedd för en viss grupp människor?

Finns det något att titta på när man sitter (utsikt)?

Vad på platsen kan få folk att stanna en stund?

Vad kunde man lägga till för att folk skulle stanna en längre tid?

Skulle man kunna förbättra placeringen på något sätt?

Känns platsen runt omkring intim? -

Tydlig rumslighet? -

Hur är möjligheten för social kontakt mellan människor?

Är det lä på platsen?

Övrigt:

Bilaga 4

Intervjuformulär – brukare

Kön: Man Kvinna

Ålder:

Plats:

Diskussionsfrågor:

Varför har du valt att sätta dig här?

Brukar du sitta på just denna plats?

Vad är en god sittplats för dig?

Vilken erfarenhet har du av sekundära sittplatser?